

Francia források Zsigmond párizsi tartózkodásáról (1416 március)

Még a sokat utazó középkori uralkodók sorában is kivételes helyet foglal el Zsigmond magyar király, 1410-től megválasztott és 1414-ben megkoronázott német király, aki az aacheni koronázásától fogva (1414. nov. 8.) mint a „Rómaiak királya” és a császári korona várományosa, de a méltóságnak már viselője (korabeli francia forrásaink a „Rómaiak királya” és a „Császár” titulust többnyire felváltva használják, s rendre megemlítik magyar királyi címét is) 1412-től indult el hosszabb nyugat-európai útjára, s — mint ismeretes — hátralévő életének több, mint felét töltötte távol Magyarországtól.¹

Többször megállapítást nyert, hogy Zsigmond kora egyik legtehetségesebb diplomatája volt, akit a diplomáciatörténet több okból is számon tart, s akinek ellentmondásos egyénisége, személyes törekvései, becsvágya, politikai eszközrendszerének gazdagsága a korabeli sikeres diplomáciai tevékenységhez jól illett és időről-időre meglepően hatékonyak bizonyult.² A zsigmondi diplomácia tanulmá-

¹ Lásd a Zsigmond itineráriumának felrajzolásához használatos, helyenként pontosításra szoruló művek vonatkozó részeit; RÁTH K.: *A magyar királyok hadjáratai és tartózkodási helyei*, Győr, 1861., 121—122., SEBESTYÉN B.: *A magyar királyok tartózkodási helyei*, Bp., 1926., 68., Zsigmondra, mint császárra ALTMANN, W.: *Die Urkunden Kaiser Sigismunds (1410—1437)*, „Regesta Imperii” XI, 1-2 Lief., Innsbruck, 1896—1900., 128—135., továbbá lényeges pontosításokat ad, térképekkel ENGEL P.: *Az utazó király: Zsigmond itineráriuma*, kiadva „Művészet Zsigmond király korában, 1387—1437” I—II., Szerk. BEKE L.—MAROSI E.—WEHLI T., Bp., 1987., (a továbbiakban MZS.), 70—81., s a Zsigmond-kori Oklevéltár korábbi és újabb köteteit, különösen a MÁLYUSZ E. (szerk.): *Zsigmondkori Oklevéltár II. (1400—1410), második rész (1407—1410)*, Bp., 1958., a *Zsigmondkori oklevéltár III. (1411—1412). és IV. (1413—1414)*., MÁLYUSZ E.—BORSA I., Bp., 1993., 1994. (a továbbiakban ZSO.), továbbá a *Magyarország történeti kronológiája*, I—IV., főszerk. BENDA K., I., Bp., 1981. megfelelő részeit.

² Zsigmond egyéniségét, diplomáciáját legsokoldalúbban Mályusz Elemér művei mutatják be, különösen MÁLYUSZ E.: *A konstanzi zsinat és a magyar főkegyúri jog „Értekezések a történeti tudományok köréből,” Új sorozat 9. sz., Bp., 1958., s UÖ.: Zsigmond király uralma Magyarországon 1387—1437, Bp., 1991.,*

nyozásához az igen gazdag külföldi dokumentum-anyagban több, értékes információt tartalmazó francia forrás is található, melyeknek jobb feltételek közötti kutatását az ismét megélelénkülő forráskiadói tevékenység lehetségessé, az anyag gazdagsága pedig kívánatosná teszi.³ Ezúttal azokat a szövegeket válogattuk össze és mutatjuk be, melyek Zsigmond párizsi tartózkodásával kapcsolatosak, s amelyek lehetővé teszik a „királyi-császári” látogatás menetének és céljainak rekonstruálását, rávilágítanak Zsigmond érdeklődésére, de módot nyújtanak a nemzetközi kapcsolatok lényeges kérdéseinek a tanulmányozására is.⁴

Igy a zsigmondi külpolitika olyan, már korábbról is jól ismert főbb alkotóelemei, mint a *schisma megszüntetésére* való törekvés, a *béke megteremtése* a Kereszténységben, a *hitetlenek és az eretnekek elleni* küzdelem ügye, a „császári diplomácia” sikerének nélkülözhetetlen feltételeként jelentek meg (országoként más és más, a körülményekhez és a „fogadókészséghez” leginkább illő hangsúllyal), s talán épp ebben az időszakban kapcsolódtak úgy össze, hogy egymást (és Zsigmond helyzetét) leginkább erősíthették. Természetesen, a döntéseknél mindvégig fontos szerepet játszottak Zsigmond személyes érdekei is.⁵

74—101. (Minden részletre kiterjedő alapos bibliográfiával) illetve *Mályusz Elemér Emlékkönyv*, szerk.: H. BALÁZS É.—FÜGEDI E.—MAKSAY F., „Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok”, Bp., 1984., Mályusz Elemér műveinek bibliográfiája (őá. Soós I.), 445—455.; Újabbán SZÉKELY Gy.: *Luxemburgi Zsigmond, egy közép—európai uralkodó*, MZS. I., 29—69., az európai szerepére vonatkozó anyagból lásd ENGEL P.: *Magyarok Európában I., Beilleszkedés Európába a kezdetektől 1440-ig*, Bp. 1990., 334—336., HERCZEGH G.: *Magyarország külpolitikája, 896—1919.*, Bp., 1987., 65—69., HARASZTI Gy.—HERCZEGH G.—NAGY K.: *Nemzetközi jog*, Bp., 1976., 65.

³ A francia forrásanyag felbecsüléséhez KONT, I.: *Bibliographie française de la Hongrie*, Paris, 1913., 1—5., KOSÁRY D.: *Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába*, I., Bp. 1951., 109—111., ÁLDÁSY A.: *A XV. század nyugati elbeszlő forrásai*, Bp., 1928., 8—9, 15—16, 22—23. GABRIEL, A.: *Les Rapports dynastiques franco—hongrois au Moyen—âge*, Bp., 1944., 35—67., korabeli francia krónikairódalom magyar vonatkozásaira, CSERNUS, S.: *Mutation de l'historiographie française et élargissement de son horizon au XVe siècle. Un exemple: „les affaires de Hongrie”*, „Acta Univ. Szegediensis de Attila József nominatae, Acta Historica” (továbbiakban „AH.”) T. LXXXVII., Szeged, 1988., 3—18.

⁴ FRAKNÓI V.: *Magyarország egyházi és politikai összekövetései a Római Szent-székkal, a magyar királyság megalapításától a konstanzi zsinatig*, I., Bp., 1901., 327—335., ÁLDÁSY A.: *Zsigmond király és Spanyolország*, Bp., ⁴ 1927., MÁLYUSZ, *A konstanzi...*, 27—31., UŐ., *Zsigmond...*, 74—78., PALACKY, F. *A huszitizmus története*, Bp. 1984., 126—130., SZÁNTÓ K.: *A katolikus egyház története* I., Bp., 1983., 500—503., CSERNUS S.: *A nemzetközi kapcsolatok rendszerének átalakulása Nyugat-Európában a XV. sz. elején*, „AH.”, LXXVI., 11—23.

⁵ Több ilyen esetre utal MÁLYUSZ, *Zsigmond...*, 79—83., UŐ.: *A konstanzi...*, SZÉKELY, *i. m.*, 43—45.

Anélkül, hogy a békeközvetítéssel kapcsolatos kérdéseket részletesebben tárgyalnánk, szükségesnek tartjuk emlékeztetőül megjegyezni, hogy a Zsigmond-féle közvetítő szerepet a francia szakirodalom végső soron a korábbi szövetséges Franciaország érdekeinek *elárulásaként* értékeli, az angol szakirodalom a dinamikus angol monarchia *nemzetközi politikai sikereként*, illetve a kialakult *realitások* iránti érzékenységeként, míg a belga illetve holland elemzések a *Németalfölddel* kapcsolatos, fenyegető *luxemburgi* illetve *császári törekvések* megjelenéseként írják le.⁶ Kétségtelen, hogy a különböző nemzeti történetírások fenntartásokkal értékeli Zsigmond 1416-os törekvéseit, s a fenntartásokat az alább bemutatandó szövegek — közvetett, vagy közvetlen módon — igazolják is. Elemzésünkben ezúttal a hangsúlyt nem a békétárgyalásokra, vagy a zsinattal összefüggő egyéb akciókra kívánjuk helyezni, hanem egy olyan kérdésre, mely itt ugyan a francia királysággal kapcsolatban fogalmazódik meg, de amely végső soron valamennyi nyugat-európai nagy monarchia problémája is: az „*univerzális*”, a császári és a „*nemzeti*”, a monarchikus hatalom viszonyának alakulására, a köztük lévő konfliktus megjelené-

⁶ LENZ, M.: *König Sigismund und Heinrich der Fünfte von England. Ein Beitrag zur Geschichte der Zeit des Konstanzer Konzils*, Berlin, 1874., GIERTH, W.: *Die Vermittlungsversuche Kaiser Sigismund Zwischen Frankreich und England, 1416.*, Halle, 1895., BLOK, P. J.: *History of the People of Netherlands II.*, New-York—London, 1899., 112—114, 125., MOKE, H.—G.: *Histoire de Belgique*, Bruxelles, 1886, 305—310, 318—319., PIRENNE, H.: *Histoire de Belgique des origines à nos jours*, I. „La Renaissance du livre”, Bruxelles, év. n., 371—374., UYTTEBROUCK, A.: *Le gouvernement du duché de Brabant au Bas—Moyen-âge*, I—II., Bruxelles, 1975., 14—15, 100—101., GALESLOOT, L.: *La revendication du duché de Brabant par l'Empereur Sigismund, 1413—1437.*, „Bulletin de la CRHB”, 4e série, V., Bruxelles, 1878., AVOUT, J. d': *La querelle des Armagnacs et des Bourguignons. Histoire d'une crise d'autorité.*, „La suite des Temps” 9., Paris, 1943., 50—53, 70—75, 243—244., legújabb feldolgozása SCHNERB, B.: *Les Armagnacs et les Bourguignons: la maudite guerre*, Paris, 1988., 173—175, 194—207., FAVIER, J.: *La guerre de Cent ans*, Paris, 1980., 404—413, 443., UŐ.: *Le temps des principautés*, Paris, 1984., 339—367., COVILLE, A.: *Les premiers Valois et la guerre de Cent ans (1382—1422)*, Paris, 1931., (*Histoire de la France illustrée des origines jusqu'à la Révolution*, szerk. LAVISSE, E., IV.), 323—363, 373., CALMETTE, J.: *Les Grands ducs de Bourgogne*, Paris, 1975., 172—173., LACAZE, Y.: *Philippe le Bon et le problème husсите: un projet de croisade bourguignon en 1428—29.*, „RH”, CCXLI., Paris, 1969., 69—99., CALMETTE, J.: *Les Grands ducs de Bourgogne*, Paris, 1979., 159—166., JACOB, E.F.: *The Fifteenth Century (1399—1485)*, Oxford, 1961. (*The Oxford History of England*, VI., kiadva CLARK, Sir G.), 165—170. CSERNUS, S.: *Quelques aspects européens du conflit armagnac—bourguignon: Sigismund et La France des Partis*, Paris, 1990. (*Violence et contestation au Moyen âge. Actes du 114e congrès National des Sociétés Savantes*), 305—318.

sére.⁷ Ugyanakkor a párizsi látogatásra vonatkozó szövegrészek talán olyan adalékokkal is szolgálhatnak, melyek egyrészt megerősíthetik, másrészt kiegészíthetik a Zsigmondra, s a zsigmondi diplomáciára vonatkozó, már meglévő ismereteinket.⁸

A továbbiakban a rendelkezésünkre álló információk könnyebb összevetése érdekében áttekintjük a Zsigmond párizsi útjára vonatkozó francia nyelvű forrásanyagot, mely műfaji szempontból alapvetően két csoportra osztható: *naplókra* és *krónikákra*; s lévén, hogy az ország belső helyzetéből következően a politikai szempontok különleges fontosságot kaptak, s hogy ezt a történetírást is híven tükrözi, vannak „*armagnac-orléans-i*” és „*bourguignon*” származású és pártállású dokumentumaink is.⁹

A LÁTOGATÁS ELBESZÉLŐ FORRÁSAINAK ELSŐ CSOPORTJA: A „NAPLÓK”

A Zsigmond párizsi látogatását megörökítő francia szövegek a legkülönbözőbb társadalmi és politikai miliőből származnak. Az a forrástípus, mely az eseményeket napról napra követi, és többnyire a megtörténtekkel egy időben ábrázolja, és amelyet a szerzők maguk is „*Journal*”-nak, azaz naplónak neveztek, a kései középkortól mind gyakrabban kerülhetett a kutatók kezébe, kétségtelenül — információinak gazdagságával sajátos tartalmával — a legeredettebb dokumentumaink közé tartozik. A korszakból ismert négy „*Journal*”-ból kettő foglalkozik közvetlenül Zsigmond Párizsba érkezésével, a harmadik a látogatás utóregzéseiével kapcsolatos

⁷ MÁLYUSZ, A *konstanzi...*, 28–29., BRYCE, J.: *A Római Szent Birodalom*, Bp., 1903., 196–199, 261–295., GUENÉE, B.: *L'occident aux XIVe et XVe siècles. Les États*, „*Nouvelle Clio*” N° 22., Paris, 1981., 63–77., FALCO, G.: *La Sainte République romaine. Profil historique du Moyen âge*, Paris, 1970., 370–373., RAPP, F.: *L'église et la vie religieuse de l'Occident à la fin du Moyen âge*, „*Nouvelle Clio*” N° 28., Paris, 1983., 74–81, 260–272., KRYNEN, J.: *Idéal du prince et pouvoir royal en France à la fin du Moyen âge (1380–1440), Étude de la littérature politique du temps*, Paris, 1988., 228–239.

⁸ A szövegek kitérnek a lényeges politikai kérdések mellett Zsigmond és kísérete öltözékére, az általa adott fogadásra, a várt adományok elmaradására, melyeket a későbbi történetírás előszeretettel használ fel Zsigmond eljárásának kommentálásakor. COVILLE, *Les premiers Valois...*, 372., FAVIER, *La guerre...*, 443.

⁹ BOURDÉ, G.—MARTIN, H.: *Les Écoles historiques*, „*Points. Histoire*” H67., Paris, 1983. 40–46., EHRARD, J.—PALMADE, G.—P.: *L'Histoire*, „*Collection U*”, Paris, 1965. 13–14., FAVIER, *La guerre...*, 615., CSERNUS, *La mutation...*, 5–8., DOUTREPONT, G.: *La littérature française à la cour des Ducs de Bourgogne*, Paris, 1904., 413–455.

információt hagyott ránk (mindegyiket teljes terjedelmében közöljük), a negyedik — időhatárai miatt — kicsúszik az általunk tárgyalt korszakból.¹⁰

Az első, a „*Journal d'un bourgeois de Paris*” a kor legértékesebb forrásainak egyike. Szerzője (az első kiadójától kapott „besorolásával” ellentétben) valószínűleg nem „polgár”, hanem a párizsi egyetemhez is közel álló papi személy lehetett, aki sem a lovagokat, sem az armagnac-okat nem kedveli. Szerzőnk a VI. és VII. Károly uralkodása idején történt eseményeket beszéli el, s egy olyan, fordulatos, nélkülözésekben és véres helharcokban bővelkedő korszakot mutat be, melynek egyik legfontosabb, a szerző számára pedig kétségtelenül a legfontosabb színtere Párizs városa. A napló írását 1405-ben kezdi el és 1449-ben fejezi be. Érdeklődése rendkívül széleskörű, figyelme minden részletre kiterjed, ami Párizs lakosságának hétköznapi életére hatással lehet: így a hagyma árától az időjárás változásain, a farkasok okozta vélt vagy valós fenyegetettségen át a nagypolitika egyszerű embert is próbáló lecsapódásáig követhetjük végig az eseményeket. Művének végére a heves armagnac-ellenességtől eljut a VII. Károly uralmával való azonosulásig: olyan út ez, melyet igen sokan jártak be a korabeli honfitársai közül. Bizonyos nagyfontosságú, de a város életét közvetlenebbül nem érintő eseményeket kihagy a beszámolóból: így pl. a konstanzi zsinatot meg sem említi. A császár látogatása azonban ritka esemény, rendkívüli látványosság, ami — ha szűkszavúan is — de megörökítésre érdemes.¹¹

¹⁰ Jean Maupoint naplója, mely későbbi alkotás, s noha van magyar vonatkozása (V. László 1457-es követségéről beszél), Zsigmond párizsi útjáról nem szól. MAUPOINT, J.: *Journal Parisien (1437—1469)*, kiadva FAGNIEZ, G., „Mémoires de la Société d'Histoire de France” (a továbbiakban MSHF); I., Paris, 1878.

¹¹ Szerzője ismeretlen, a rendelkezésre álló adatok alapján nem kizárt, hogy a napló írója Jean CHUFFART (megh. 1451.05.08.), kánonjogi doktor, Bajor Izabella bizalmi embere. Szerzőségét erősen kétségbevonja az a tény, hogy a napló a magasabb egyházpolitikai ügyekről nem beszél. A cím a mű egyik kiadójától, Denis Godefroy-tól származik, az eredeti kézirat nem maradt ránk. A naplónak több kiadása létezik; mi a legújabb, kritikai kiadást használtuk fel: *Journal d'un bourgeois de Paris, texte original et intégral présenté et commenté par BEAUNE, C.*, „Lettres Gothiques”, Paris, 1990., Korábbi kiadásokból, TUETÉY, J.: *Le Journal d'un bourgeois de Paris*, „SH de Paris et de l'Île-de-France”, Paris, 1881., SHIRLEY, J.: *A Parisian Journal (1405—1449)*, (angol ford.), Oxford, 1968. A Zsigmondra vonatkozó részt lásd *Journal...*, 12.

Az 1416-os esztendő

„Item, a következő március hónapnak első napján, egy vasárnap, Szent Aubin¹² ünnepén, Magyarország királya, a császár bevonult Párizsba; a Szent Jakab kapun vonult be a városba és a Louvre-ban szállásolták el; az érkezését követő második kedden egybehívatta az előkelő párizsi kisasszonyokat s a legtiszteltetlenebb polgárosszonyokat, s az érkezését követő tizedik napon, a Bourbon-palotában vacsorán látta őket vendégül, s egy-egy ékszert ajándékozott mindegyiküknek.

Item, körülbelül három hetet töltött Párizsban,¹³ majd Anglia felé vette útját, hogy kieszközölje a francia királyi vérhez tartozó foglyok¹⁴ szabadon bocsátását, akiket Azincourt-nál ejtettek fogságba.”¹⁵

¹² Szent-Aubin /Albin/ (469—550), a középkor egyik legnépszerűbb szentje, kultusza elsősorban a Francia Királyság észak-nyugati részén, Normandiában és Bretagne-ban terjedt el; ünnepe március elseje. Tekintettel arra, hogy Szent Aubin kultusza összekapcsolódik Nagy Károlyéval, talán nem véletlen, hogy Zsigmond ezt a napot választotta bevonulásának napjává. FAVIER, J.: *Dictionnaire de la France médiévale*, Paris, 1993., 88. Zsigmond Párizsba érkezését RÁTH, i. m., és SEBESTYÉN, i. m., febr. 24-re, ALTMANN, i. m., márc. 1-re teszi. A datálásban jelentkező és Zsigmond valódi tartózkodási helyére vonatkozó eltérések okairól ENGEL, *Az utazó...*, 70—71.

¹³ Forrásaink szerint Zsigmond 1416. március 20-án hagyta el Párizst s indult meg észak felé, Saint-Denis—Beaumont—Beauvais—Amiens—Montreuil—Abbéville—Boulogne—Calais útvonalon. Párizsi tartózkodása idején (mint korábban apja is), elzarándokolt Saint-Denis-be, és hosszabb ideig tartózkodott az apátságban. RÁTH, i. m., 121., SEBESTYÉN, i. m., 68., és ALTMANN, i. m., 132., a Párizsból való elindulást április 8-ra teszi, a Calis-ba érkezést pedig április 27-re illetve április 25-re. Dover-be ápr. 30 ill. május 1, Londonba érkezésre május 7 az időpont. Visszatérően Calais-ba aug. 25 ill. 26, a továbbutazásra szeptember 1. (Uo.) MONSTRELET i. m., 137., szerint Zsigmond a hűsvétot (április 19.) még Beauvais-ban töltötte. A hosszabb saint-denis-i tartózkodás (10 nap) csak akkor lehetséges, ha Zsigmond párizsi tartózkodásának rovására számoljuk, vagy úgy, hogy onnan „kirándult” az apátságba, vagy úgy (ami logikusabb, de a szövegből kevésbé következik) hogy Párizsból előbb indult el RELIGIEUX, i. m., 745.

¹⁴ Franciaországban a 14. sz. „rehabilitálta” a hercegi (*prince*) címet, s a *prince du sang* megjelölés ebben az időszakban kezd elterjedni a korabeli forrásokban. A „királyi vérhez” való tartozás végérvényesen kiemeli az arisztokrácia egy részét a többi főúr közül. A korabeli felfogás szerint a *prince du sang* a király természetes tanácsadója, aki emellett viselhet grófi (*comte*) vagy éppen hercegi (*duc*) címet. Így Azincourt-nál nem csak a csata veszett el, hanem, a közfelfogás szerint, a kormányzás egyik legfontosabb „egysége” került angol kézre. Itt elsősorban Orléans-i Károlyról (1440-ig marad angol fogságban), I. Bourbon Jánosról (Angliában hal meg 1434-ben), Eu grófjáról, d’Artois Károlyról és Bourbon-Vendôme Lajosról (1426-ig fogságban) van szó, de hasonlóan nagy veszteségnek tartották Arthur de Bretagne (Arthur de Richemont) foglyul ejtését is (1421-ig marad Angliában). FAVIER, *Dictionnaire...*, 783., KRYNEN, *Idéal...*, 141—144.

¹⁵ Az azincourt-i ütközet (1415.10.25.) a százéves háború egyik legsúlyosabb francia vereségét hozta. A mintegy 20 ezer fős francia seregből a veszteséget 3-4000 főre teszik (közülük mintegy hatszáz lovag és előkelő eszt el). A csata és a veszteségek leírása valamennyi forrásunkban megtalálható, így a „Polgár”

A következő forrásunk Párizs egyik legfontosabb és legaktívabb intézményének a, *Parlamentnek* a munkájához kötődik; — pontosabban Zsigmond egyik párizsi programjához, a parlamenti látogatásához. Az esemény leírását *Nicolas de Baye „Journal”*-jének, parlamenti naplójának köszönhetjük. A Parlament írnoke a hivatalos jegyzőkönyvek margójára feljegyzi a Parlament életével kapcsolatos vagy éppen a nagypolitikához kötődő, de a Parlamentet is érintő eseményeket, melyeknek összeállítása adja az 1400-tól 1417-ig terjedő időszakot bemutató „naplót”.¹⁶ Meglehetősen fejlett kritikai szemlélettel közelít kora eseményeihez, s noha az *armagnac párttal* szimpatizál, ez nem akadályozza meg abban, hogy az orléans-i herceget is kritizálja. Az armagnac kormányzat nevezi ki parlamenti főhivatalnokká („conseiller-clerc”) 1417-ben, míg hivatalából a Párizsba visszatérő burgundiak űzik el 1418-ban. Baye valóságos hagyományt teremtett feljegyzéseivel, s noha elbocsátását nem sokkal élte túl, művét utóda, *Clément de Fauquemberghe* szinte természetesen tekinthető módon folytatta tovább. Nicolas de Baye-nek, az 1416-os esztendő eseményei között margóra vetett feljegyzései az alábbiakat közlik velünk:¹⁷

Vasárnap, március első napja

„Ezen a napon érkezett Párizsba Zsigmond Úr, Magyarország és a Rómaiak királya. Fogadására kilovagoltak az ez idő tájt Párizsban tartózkodó főpapok, Berry hercege, Bar bíborosa, a lovagok, a számvevőség urai, Párizs előljárója, s a kereskedők előljárója, ügyvédek és királyi ügyészek, a Chastellet urai,¹⁸ s Pá-

naplójában is, *Journal...*, 87—89., a vonatkozó gazdag irodalomból lásd még FAVIER, *La guerre...*, 437—442., COVILLE, *Les premiers Valois...*, 24, 364—369., a francia nemesség helyzetére CONTAMINE, Ph. de: *The French Nobility and the War*, in FOWLER, K.: *Hundred Years War*, London, 1971., 135—156., hadtörténeti összefüggésben is CONTAMINE, Ph. de: *La guerre au Moyen âge*, „Nouvelle Clio”, Paris, 1986.

¹⁶ Nicolas de Baye (1364—1419.05.09.), a polgári jog licenciátusa, ügyvéd, a Parlament írnoke (1400), a Notre-Dame kanonokja (1413). BAYE, N. de: *Journal (1400—1417)*, kiadva TUETÉY, A., I—II. „SHF”, Paris, 1885—1888.

¹⁷ BAYE, *i. m.*, 241—245.

¹⁸ A fogadására megjelentek között Zsigmondnak számos régi ismerőse van. *Berry hercege*, azaz Jean de BERRY (1340—1416), előbb Poitiers grófja, majd Berry hercege, II. (Jó) János király és Bonne de Luxembourg fia, V. Károly, Anjou I. Lajos, és Burgundiai (Merész) Fülöp testvére, a francia királyság egyik legbefolyásosabb személyisége. Politikai befolyását, személyes forrassain túl, a pártok közötti lavírozással biztosítja, a királyi kincstárat időnként a sajátjaként kezeli, híres művészetpártoló. A dél-franciaországi (Languedoc) területek teljhatalmú kormányzója, a pápasággal kapcsolatos politikájában XIII. Benedek ellen-

rizs polgárai, akik valamennyien lovon ültek; s közülük voltak, akik Estampes-ig, mások Longjumel-ig, míg a többiek, mint Berry hercege és a király tanácsosai a bourg-en-royne-i szélmalomig mentek ki eléje. Ezután Zsigmond bevonult Párizsba, s elfoglalta szállását a Louvre-ban, ahová az egész fogadósereg elkísérte.”

Csütörtök, március tizenkettedik napja

„Guillaume Seignet úr beadványban vitatta egyes adománylevelek jogszerűségét, melyek a belcaire-i királyi helytartó hivatalának („sénéchaussé”) odaítéléséről rendelkeztek, s amely hivataltól őt ezek által megfosztották, hivatkozással arra, hogy ő majd járadékhoz jut, ami nem így történt.¹⁹

A király képviselője eladta, hogy éppen akkor, de legalábbis azt nem sokkal megelőzően, hogy Seignet-t a hivatalából kítették, eltávozott és nem tartózkodott ott, mint ahogy ezt tennie kellett volna helybenlakási fogadalma értelmében; és

fele és Zsigmond szövetségese. Mérsékelt politikus, aki azonban objektíve az armagnac párt erősödését, főleg pedig Jean I. d'Armagnac-nak a hatalomba jutását segítette elő. Bar bíborosa, azaz Louis de BAR (megh. 1430), leányágon II. (Jó) János unokája, Poitiers (1391) majd Langres (1395) püspöke, bíboros (1397), a pápai zsinat egyik igen aktív résztvevője, akit V. Sándor pápa Németországba nevez ki legátusként. A reászálított hercegséget később Anjou Renére hagyja. Párizs királyi elöljárója ekkor az armagnac párt egyik vezetője és legkövetkezetesebb képviselője, Tanguy de CHASTEL (1370—1449), a „prévôt du roi” hivatalát 1415. 02. 09. és 1418. 05. 30. között viselte. Politikai karrierjét Orléans-i Lajos szolgálatában kezdte; 1418-ban Károly dauphin Párizshól való kimenekítésében szerzett döntő érdemeket, Félelemnélküli János burgundi herceg Monterau-ban bekövetkezett meggyilkolásának tevékeny részese (1419.09.10.) A királyi elöljáró székhelye az un. Nagy Châtelet palota. A kereskedők elöljárója, akit egyben Párizs legmagasabb rangú választott vezetőjének („polgármesterének”) is tekintettek, a „prévôt des marchands” a város legnagyobb céhének feje, ekkor éppen Philippe de BREBAN, pénzváltó (hivatalát 1415.10.10 és 1417.09.08. között viselte. Párizs főkapitánya KÁROLY, (1403—1461, a későbbi VII. Károly) herceg volt („Charles de France”), aki bátyja, János halálát követően (1417) lett dauphin, ekkor 13 esztendő volt. Meghíratása azt jelentette, hogy a főkapitányi rang, mellyel együtt járt a város feletti katonai ellenőrzés, illetve a helyőrség feletti parancsnoklás, szilárdan az armagnacok kezében volt. Hivatalát 1416—1418 között töltötte be. Vö. FAVIER, *Dictionnaire...*, vonatkozó részek és BEAUNE, *i. m.*, „Annexes” 439—513.

¹⁹ Guillaume SEIGNET az armagnac párthoz tartozó királyi hivatalnok volt, s személyében ezúttal Zsigmond, az egyébként gyakran a burgundiakkal szimpatizáló parlamentre erőszakolta rá akarátát, igen látványos, színpadias és ügyes fogással, egy armagnac ügyének megnyerése érdekében. Signet a későbbiekben megfizetett újra kinevezéséért, amennyiben a burgund hatalomátvételt követően hivatalát és egy Montpellierben lévő tulajdonát elveszítette, mivel „támogatta és segítette az átkozott armagnac-pártot”. BAYE, *i. m.*, 243., 1. sz. l.j.. Később viszont Seignet Zsigmonddal kapcsolatban kapott diplomáciai megbízatást a Zsigmonddal jó viszonyra törekvő VII. Károly francia királytól és Magyarországon is járt az Alain Chartier-féle francia követség tagjaként 1424-ben. COVILLE, A.: *La vie intellectuelle dans les domaines d'Anjou—Provence de 1380 à 1435.*, Paris, 1941., 334—338.

hogy újabban elhatározták, hogy a királyi tisztségviselők, különösen pedig a „sénéchal”-ok vagy „bailli”-k csak egy hivatalt viselhetnek, s máshol szolgálatot nem vállalhatnak, nem kaphatnak adományokat vagy járadékokat, és helyben kell lakniuk. Így azt kérte, hogy ha a bíróság a keresetet fogadja, azt a fentebb mondottaknak megfelelően cselekedje, s azt sürgősen foglalja is írásba a megátalkodott beadványos számára.

Guy úr, Pestel hűbérura, lovag, aki korábban viselte és most is viseli a királyi helytartói hivatalt, előadta, hogy mivel az angolok fogságában volt és onnan hazatért, azért kért meghallgatást, hogy a Tanács tegyen igazságot, amibe bele is egyeztek.”

Hétfő, március tizenhatodik napja

„Az egyrésztől Guillaume Signet úr, másrésztől Guy Pestel lovag úr között lévő peres ügyben történekről.

És ezen a napon történt, hogy midőn Zsigmond úr, a császár avagy római király és Magyarország királya, aki eljött a bíraskodás munkájának megtekintése céljából, meghallotta, hogy Pestel tanácsa azt hozta fel a mondott Seignet-vel szemben, hogy ez a Seignet nem lovag, miközben Pestel lovagi rangot visel; mindenki jelenlétében, miközben ő maga a bírósági elnökök fölött, a legmagasabb helyen ült, mondván hogy neki jogában áll őt lovagi rangra emelni, magához szólította a mondott Seignet-t. Ezután egyik emberének kardját kezébe vette, miközben Seignet az írnok mellett térdre ereszkedett, s a király a karddal három jókora csapást mért Seignet hátára, majd lecsatolta egyik aranyozott sarkantyúját, amit egyik emberével feltéttetett Seignet csizmájára, s felövezte egy övvel, melyen kard gyanánt egy hosszú kés függött. Igaz, hogy Seignet ügyét már korábban is igyekezett előmozdítani.”²⁰

Hétfő, március huszonharmadik napja

„Ezen a napon Pierre Chazate mester, Guy lovag úrnak, Pestel hűbérurának képviselője bejelentette a bíróságon, hogy visszalép és visszavonja azt a jogi kere-

²⁰ Seignet nagy valószínűséggel Berry hercegének, Languedoc királyi helytartójának (akihez Beaucaire is tartozott) volt a protezsáltja, COVILLE, *Les premiers...*,

setét is, amit Guillaume Seignet úr ellenében, a beaucaire-i királyi helytartóság ügyében adott be.²¹

Mint említettük, az 1418-as esztendő jelentős változásokat hozott Párizs, illetve a párizsi Parlament életében is, melyenek tárgyalása kívül esik mostani vizsgálódásaink körén: annyit viszont mindenképpen jeleznünk kell, hogy ekkor a burgundi párt vette át a hatalmat a városban és az ország ügyeinek irányításában, ami változásokat hozott az adminisztrációban, és érintette a parlamenti napló írójának személyét is: a burgundiak saját embereikkel töltötték meg a hivatalokat, s az armagnac Baye-t a bourguignon Clément de Fauquemberghe, művelt párizsi nagypolgár váltotta fel a parlamenti írnoki feladatkörben, de — mint mondtunk — nem csak hivatali munkáját folytatta töretlenül (1417 és 1435 között), hanem naplóíró tevékenységét is.²² Az ő feljegyzéseiből Zsigmonddal kapcsolatban ránk maradt egyik szöveg azonban már a párizsi látogatás utóregzéseit tükrözi, azt a helyzetet (1417 nyaráról van szó), amikor a császár már nem a francia királyság szövetségeseként, s nem mediátor-békeszerzőként, hanem egyre inkább ellenségként, de legalábbis ellenfélként szerepel.²³

Szombat, június tizenkettedik napja

„Item, ezen a napon eljött a parlamentbe a kancellár úr, eljöttek Lisieux és Párizs püspökei,²⁴ G. de Boutellier lovag, N. Fraillon, G. Chanteprime, Arnault de Merle, Bureau Boucher magiszterek, a királyi palota főtanácsnokai, Miles Dayeul, a számvevőség magisztere, André Coti mester, ügyvéd és J. Aquemin, a király megbízott jogi képviselője, s tanácsot tartottak azokkal a levelekkel kapcsola-

²¹ DOUËT d'ARCQ, L.: *Choix de pièces relatives au règne de Charles VI.*, I., Paris, 1886., 382—383.

²² Clément de FAUQUEMBERGHE (megh. 1439), polgári és kánonjogból is rendelkezett licenciátussal. Az írnoki tisztségben 1417-től követte Nicolas de Baye-t. Burgund-párti, mint a párizsi nagypolgárság többsége (ezt a szimpátiát a burgundi hercegek a jóval liberálisabb várospolitikájuknak köszönheték). FAVIER, *Dictionnaire...*, BOSSUAT, R.: *Manuel bibliographique de la littérature française du Moyen âge*, Paris, 1971., vonatkozó részei.

²³ Kiadva, FAUQUEMBERGHE, Clément de: *Journal (1417—1436)*, I-III., kiadva TUETÉY, A., „SHF”, Paris, 1903—1915.,

²⁴ Párizs püspöke ekkor Gérard de MONTAIGU (megh. 1420. 09. 25.), polgári jogi licenciátussal rendelkezett, a király notariusus és secretariusus, előbb Poitiers püspöke (1403), majd Párizs püspöki méltóságát tölti be (1409—1420), és az armagnac-párt egyik legfontosabb személyisége. FAVIER, *Dictionnaire...*, 657.

tosan, melyeket de Vitry úr, a Dauphin úr belső tanácsosa és főhivatalnok a küldött, s ő maga nem lévén Párizsban, kérte a bírói tanács véleményét azzal kapcsolatban, hogy Zsigmond, aki magát a Rómaiak királyának és semper augustus-nak mondja, úgy rendelkezett, hogy Dauphiné valamennyi hűbérura teljesítse a Császárságnak kijáró hűbéri kötelezettségeit a legutóbbi Pünkösd napjáig. Végül is de Vitry úrnak azt a választ küldték, hogy az ő véleményük szerint kérjen a teljesítésre haladékokat quantum poterit a mondott Zsigmondtól, s ajánljanak fel neki minden ésszerű kötelezettségteljesítést, és interim et quam citius fieri poterit, s tájékoztatás adassék Grenoble-ban és a Dauphiné más részein, hogy milyenek lehetnek azok a kötelezettségek, melyek Dauphiné-ra hárulnak, vagy más okból a Császársággal szemben teljesítendő, s azokat teljesítsék is.²⁵

A LÁTOGATÁS ELBESZÉLŐ FORRÁSAINAK MÁSODIK CSOPORTJA: A KRÓNIKÁK.

A párizsi látogatás menetének további rekonstruálása érdekében a források egy másik csoportjára térünk át: a *krónikákra*. A 15. század elejének francia krónikairodalma igen gazdag, s a történetírásnak (mely szoros összefüggésben fejlődik az olyan rokon műfajokkal, mint az útleírás, a regény, vagy éppen a politikai vita-irodalom) a politikai életben is egyre nagyobb szerep jutott.²⁶ A krónikák közül a legfontosabb a *Saint-Denis-i krónika*, mely több szempontból is a kor legjelentősebb történeti forrásának számít: igen alapos és színvonalas munka, mely egyben a Francia királyság hivatalos története is, számos más szerző részére referenciaműként használatos, s része annak a kompozíciónak, melyet a „*Les Grandes Chroniques de France*” címen tartanak nyilván, és amelynek információi — már a 13.

²⁵ Dauphiné területén a francia hatalom nagy lépést tett a stabilizálódás felé azóta, hogy IV. Luxemburgi Károly, német—római császár, párizsi látogatása alkalmával a birodalmi helytartói méltóságot a Valois-kra bízta, s a Dauphin számára különleges jogokat biztosított. COVILLE, *Les premiers Valois...*, 254., GUE-NÉE, *l'Occident...*, 66., AUTRAND, F.: *Charles VI. La folie du roi*, Paris, 1986., 64.

²⁶ A korabeli történetírásra, annak politikai és propagandisztikus szerepére lásd FAVIER, *La guerre...*, 615—627., KRYNEN, *Idéal...*, 39—43, 47—48., BOURDÉ—MARTIN, *i. m.*, 40—46., CSERNUS, *Mutation...*, 5—8., GUENÉE, B.: *Histoire et culture historique dans l'Occident médiéval*, Paris, 1980., 332—354. és BOUTET, D.—STRUBEL, D.: *Littérature, politique et société dans la France au Moyen âge*, Paris, 1979., 170—190., 229—236.

század második felétől (1274) — *latin és francia nyelven egyaránt hozzáférhető*.²⁷

A Saint-Denis-i Szerzetes krónikája az apátságban írott krónika-kompozíciónak az 1380 és 1422-közé eső időszakát fogja át. A *Chronique du Religieux de Saint-Denys* eredetileg — követve az V. Károly által megfogalmazott instrukciókat — latin nyelvű. Szerzője ismeretlen, vannak, akik az apátság kántorának, *Michel Pinthouin*-nak a szerzőségét tartják valószínűnek. Zsigmondnak figyelemreméltóan szoros a kapcsolata a saint-denis-i apátsággal, az 1416-os nagy körútjára elkísérte őt Benoît Gencien, az apátság szerzetese, teológiai magiszter, aki a konstanzi zsinaton is aktív szerepet játszott, s több ízben helyezkedett szembe a burgundi párt törekvéseivel.²⁸ Minden bizonnyal volt szerepe abban, hogy Zsigmond párizsi tartózkodásának egy részét valójában Saint-Denis-ben töltötte, ami a krónikaíró informáltsága szempontjából sem lehetett mellékes. Az ismeretlen szerzetes krónikája, mely a legalaposabb és legrészletesebb információkkal szolgál, az alábbiakban foglalja össze a látogatásának eseményeit:²⁹

HARMINCHATODIK KÖNYV, XXXIX. Fejezet:

A Rómaiak tiszteletre méltó királyának fogadása Párizs városában.

„Időközben a Rómaiak illusztris királya, Zsigmond, elhagyta Narbonne városát és útnak indult Franciaországba. Régi vágya volt, hogy látogatást tegyen Francia-

²⁷ Kiadva, LE RELIGIEUX DE SAINT-DENYS: *Chronica Karoli Sexti ou Chronique de Charles VI.*, I—VI., kiadva BELLAQUET, L.F., „Collection de Documents Inédits”, Paris, 1839—1852.

²⁸ Benoît GENCIEN (megh. 1418.06.12.), bencés szerzetes, teológiai magiszter, a párizsi egyházi értelmiség egyik ismert és kiemelkedő alakja, aki mindvégig a mérsékelt reformok híve volt, az armagnacok elleni, mészárlásba átcsapó 1418 június 12-i felkelés áldozata. A Religieux krónikája gyakran hivatkozik rá, a konstanzi zsinattal, az egyházi ügyekkel, a diplomáciai akciókkal összefüggésben. Úgy tűnik, hogy Gencien Konstanztól Aragóniáig illetve Párizsig Zsigmond kíséretében volt. RELIGIEUX, *i. m.*, V., 697, 721. és VI., 17.

²⁹ A krónikás Zsigmond tevékenységéről már korábban is említést tesz, így beszél az aacheni koronázásról, a konstanzi és a perpgnani tárgyalásokról is. RELIGIEUX, *i. m.*, V. 701—721., 743—749.

ország királyánál és Berry hercegénél, szeretett rokonainál,³⁰ s hogy néhány napot eltöltjön az ő becses társaságukban. A királyt és nagybátyját is örömmel töltötte el ez a hír, s hogy elégedettségüket neki és kíséretének kifejezésre juttassák, úgy határoztak, hogy franciaországi tartózkodásuk idején a királyi kincstár költségére előkelően vendégül látják őket, s hogy valamennyi város, amelyen keresztülutaznak, fogadásukról a legnagyobb tisztességgel gondoskodjék.

Március elsején, amikor a császár Párizs közelébe ért, fogadására kiküldték eléje Párizs és a kereskedők elöljáróját, akiket nagyszámú, a legelőkelőbb polgárokból álló kíséret követett, s kivonult Franciaország kancellárja is a királyi tanácsosokkal együtt. Sorjában, valamennyien megadták a neki kijáró tiszteletet. Kissé távolabb a Rómaiak királya Berry hercegével találkozott, aki nagyszámú előkelő (barones) és a királyi palota tisztségviselői társaságában várta őt. A két fejedelmet a találkozáskor nagy öröm töltötte el, kezet adtak egymásnak, majd megölelték és megcsókolták egymást, s tudakozódtak egymás egészsége felől.³¹ Ezek után a herceg bevezette a városba az ő szeretett unokatestvérét, a királyt s a Louvre kastélyába szállásolta el.

A rákövetkező napokban Zsigmond, akinek várnia kellett arra, hogy a király felépüljön, mert ekkor még érezte betegségének hatását, hogy régóta meglévő kívánságát valóra váltsa, látogatást óhajtott tenni a tiszteletreméltó Párizsi Egyetemen, azért, hogy maga is láthassa az iskolai munkát, mivel ő maga teológiában és a latin nyelvben igen járatos volt. Több ízben ellátogatott a Parlamentbe is, hogy a királyi bíróságon tárgyalt peres ügyeket hallgassa. Egy napon, amikor valakivel szemben azt hozták fel, hogy nem lovag, tehát meghallgatásra nem található, a Rómaiak királya, nehogy az illető ki legyen téve annak, hogy ügyét elveszti, lovag-

³⁰ A rokonság anyai ágon meglehetősen közeli: Berry hercege, miután II. (Jó) Jánosnak és Bonne de Luxembourgnak, IV. Károly császár testvérének a fia, Zsigmondnak unokafivére, VI. Károly francia királynak pedig a nagybátyja. Zsigmond párizsi terveire lásd ZSO./IV., reg. 1734.

³¹ Franciaország kancellárja ekkor Henri de MARLE (1360—1418.06.12.) lovag, a polgári jog doktora, parlamenti ügyvéd, majd a parlamenti tanácsosi grádust átugorva elnök, illetve első elnök (1403). Marle egy valódi parlamenti „dinasztia” megalapítója, diplomáciai szolgálatokat Avignonban és Aragóniában teljesített. Az armagnac hatalomátvételt követően nyeri el a Franciaország kancellárja címet, a burgundiak 1418 májusi bevonulásakor bebörtönzik, majd áldozatul esik a június 12-i mészárlásnak. Személyében Zsigmond fogadásánál az armagnac-párt újabb fontos személyiségét fedezhetjük fel. FAVIER, *Dictionnaire...*, 620. Berry hercege, aki ekkor már a harmadik francia király alattvalója, 76 esztendő. Nem sokkal Zsigmond párizsi látogatását követően, 1416 június 15-én hal meg; — haláláról több forrás is megemlékezik, így a RELI-GIEUX, *i. m.*, VI. 29—31., is.

gá ütötte őt, minden ellenvetés nélkül, noha az általánosan elfogadott nézet szerint ez a kiváltság nem a császárt, hanem kizárólag Franciaország királyát illethette meg.

Ugyancsak időtöltésként meglátogatta a Párizs környékén lévő királyi palotákat, s tíz napot töltött a saint-denis-i kolostorban. Onnan Saint-Ouen-ba ment, s csaknem félúton járt, amikor összetalálkozott Franciaország királyával, akit nagyszámú lovag vett körül, s kivételesen pompázatos felszereléssel voltak ellátva.³² Miután (a császár) gyengéden üdvözölte, sóhajtozva, könnyekkel a szemében megölelte őt, elfogadta a meghívást, hogy másnap nála vacsorázzon. A királyhoz hasonlóan Franciaország királynője és Berry hercege is több alkalommal és igen fényes fogadtatásban részesítették, s bőkezűen ajándékoztak neki drágakövekkel ékesített aranyékszereket, melyeknek értéke felbecsülhetetlen volt.

A császár, azért, hogy ennyi nagylelkűség láttán hálóját kifejezésre juttassa, s azért is, hogy bőkezűségéről meggyőzze az udvar nemes hölgyeit és kisasszonyait s a legkiválóbb polgáraszonyokat, tiszteletükre ugyanazon napon egy nagy vacsorát adott, melyre dallamos zene hangjai és csodálatos énekhangok kíséretével került sor. S midőn e személyek eléje járultak, hogy búcsút vegyenek tőle, valamennyiüknek kegyesen rubinokat, zafirokat, smaragdokat és gyémántokat ajándékozott. Gyakran és nagy érdeklődéssel emlegette mindazon nagyszerű dolgokat, melyeket a királyságban látott, s szívesen mondogatta, hogy a francia mesteremberek, az ő véleménye szerint, mind közül a legügyesebbek. Még arra is gondolt, hogy a király beleegyezésével összegyűjtse a háromszáz leghíresebb mesterembert, legyenek azok Párizsból vagy máshonnan valók, s Magyarországra küldte őket azzal a céllal, hogy alattvalóit a különböző mesterségekre oktassák.³³

³² VI. Károly (1368.12.03.—1422.10.21) 1380-ban került a francia trónra, uralkodásra azonban egyre inkább alkalmatlanná teszik őt az 1392 augusztusában elkezdődött örülési rohamai. A francia király környezete, az orvosok tanácsára, igyekezett az egyre romló egészségű király számára mind több aktív szórakozást (főleg vadászatokat és lovagi tornákat) szervezni. Zsigmond és VI. Károly találkozása egy ilyen „gyógyhatású” vadászat alkalmával következett be. VI. Károly állapotára lásd AUTRAND, *i. m.*, 290—295, 518—519., DODU, G.: *La folie de Charles VI*, „RH”, CL. Paris, 1925., 161—188.

³³ Rendre felvetődik (a budavári szoborlelet 1974-es előkerülésével még erőteljesebben) a Budán dolgozó külföldi — francia — mesteremberek ügye, létezésükről, munkájuról leggyakrabban Bertrandon de la Brocquière beszámolóját szokták idézni, akinek állításához, valamint a Zsigmond által nyugat-európai útján valóban felfogadott építőmesterekre vonatkozó adatokhoz további értékes információt szolgáltathatnak a „Religieux” szavai, akinek ráadásul nem jellemzője a túlzó számadatok közlése. Vö. MÁLYUSZ, *Zsigmond...*, 244—246, 254—257. MAROSI, E.: *A Zsigmond-kor a magyar művészettörténet-írásban*, MZS. I.,

A király jelenlétében megtartott tanácsülések alkalmával, melyeken ő is részt vett, több ízben is elmondotta, hogy őt milyen fájdalommal tölti el a Franciaország és Anglia királyai között uralkodó megosztottság s a lilium hercegeinek³⁴ szégyenletes fogva tartása, s mondotta azt is, hogy jó reménye van arra, hogy kapcsolatba lépve Anglia királyával, a békét helyreállítsa.

Meg kell itt említenem, szavahihető emberek elbeszéléseire hagyatkozva, hogy ezt a fejedelmet különösen nagy pompával várták Angliában, hogy legott a király tanácsába fogadták, s hogy ő, ígéretéhez híven részletekbe menő tárgyalásokat folytatott a békével kapcsolatos különféle kérdésekről. Nem akart azonban ebben az ügyben túl messzire menni addig, amíg Hainaut kiváló grófja³⁵ oda nem érkezett, akinek idősebbik leánya nőül ment Franciaország királyának idősebbik fiához, s akinek részvételét a tárgyalásokon ő maga kívánta meg. Később, miután majd megismerem a tartalmát a megbeszéléseknek, el fogom mondani, hogy mit beszéltek és határoztak ezeken a tanácsokon. Annyit már most is tudok, hogy időközben Anglia királya igen kedvetlenül vette tudomásul, hogy Harfleur-t a tenger felől ostromló francia sereg gyakorta támadta meg s borította tűzbe és vérbe az angol

380—401, 388., Uő.: *Buda, a vár Zsigmond-kori szobrai*, MZS. II., 251—254, 251.. LA BROUQUIERE, B. de: *Voyage d'Ouere-mer et retour*, kiadva CORDIER, H.—SCHEFER Ch.: *Recueil de voyages et de documents*, Paris, 1892., az előző alapján, hilingvis változatban kiadva, RABOTIN, V.—RAJICIC, M.. Beograd, 1950., 148. 150., magyar vonatkozású részeit kiadta SZAMOTA, I.: *Régi utazások Magyarországon és a Balkán-félszigeten 1054—1717.*, Bp., 1891., 48—99., a hudai franciákról 93, 95., CSERNUS, S.: *A XV. századi francia útleírások Magyarország-képe*, in *Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon*, I-III., Budapest—Szeged, 1993., II., 1006—1019, 1012.

³⁴ A liliumnak, mint a francia királyság jelképének a használata (a 12. sz.-i eredet ellenére) igazán a 14. sz. terméke, és döntő részben ez is V. Károly propagandájához kapcsolódik, míg általános elterjedése majd VII. Károly idejében tapasztalható. Az ekkor született ábrázolások pedig már Klodvig koráig datálják vissza a lilium használatát. A „lilium hercegei” kifejezés ezúttal a fentebb már említett „princes du sang”-al azonos értelemben használatos, és itt is az azincourt-i foglyokra vonatkozik, akikről (és a csatáról) figyelemreméltó kommentárt ad a RELIGIEUX, *i. m.*, VI., 19—25. Zsigmond maga is a királyi családdal keres kapcsolatokat, lásd többek között ZSO. IV., reg. 1435, 1436, 2798, 2799. KRYNEN, *Ideál...*, 223—225.

³⁵ Hainaut grófsága 1345-ben került Margit grófnő hozományaként Bajor Lajos császárhoz, s a területet mind a francia király, mind pedig a burgundi herceg igyekezett befolyása alá vonni. WITTELSBACH III. Vilmos, Bajor Jakoba apja, ekkor még János dauphin (megh. 1417) apósa, s mind a burgundi, mind a francia uralkodócsaláddal szorosak a kapcsolatai. Tevékenységére lásd AUTRAND, *i. m.*, 150—151, 231, 434—436, 440.

partokat,³⁶ megakadályozván ezzel az élelemnek és a segédcsapatoknak a városba juttatását.”

A következő fejezetek azokról az elsősorban tengeri katonai vállalkozásokról adnak képet, melyeket az armagnac-orléans-i párti francia csapatok hajtottak végre a Zsigmond-féle közvetítési kísérlet időszakában, s beszámolnak egy hatalom-átvételekre irányuló összeesküvésről is (1416 április), melyet a burgundi herceg tevőleges támogatásával, s a párizsi polgárság jelentős részének szimpátiája mellett készítették elő, de amelyet árulás miatt lelepleztek, s az armagnac-ok véresen megtoroltak. Ígéretéhez híven, a szerző visszatér a Zsigmond angliai tárgyalásainak következményeire, és az abból fakadó lépésekre.³⁷

Emlékeztetnünk kell itt arra is, hogy Zsigmond párizsi útjára olyan helyzetben került sor, mely a franciák számára katonailag és politikailag egyaránt rendkívül előnytelen volt; az angolok azincourt-nál aratott nagyszabású győzelme a Francia Királyság mélypontra jutását, s a hatalmi elit egy fontos részének kényszerű lecserélését eredményezte.³⁸

A belső rivalizálások és a külső nyomás következtében az országban drámai helyzet alakult ki, aminek következtében megszűnt az egységes francia külpolitika. Mindez Burgundia — tényleges erőviszonyainak megfelelő — megerősödéséhez, s a francia királyság politikájáról való fokozatos leválásához, végül pedig a vele való szembeforduláshoz vezetett.³⁹ Mint ismeretes, az egyetemi értelmiség és a városok többsége a burgundi párttal szimpatizált. A francia király, VI. Károly betegsége egyre gyakoribb visszaesésekkel járt, s az ország „kormányzását” az a csoport látta el, amelyik éppen az „uralkodót kormányozta”.⁴⁰ A belső hatalmi vetél-

³⁶ Harfleur az azincourt-i csatát megelőzően került angol kézre, stratégiai pozíciója miatt kulcsfontosságú erőd. A francia támadások kiterjedtek a kontinensen lévő angol területekre és a csatornában lévő szigetekre is. RELIGIEUX, *i. m.*, VI., 15–17., COVILLE, *Les premiers Valois...*, 364–369., FAVIER, *La guerre...*, 438–441.

³⁷ RELIGIEUX, *i. m.*, VI., 15–19.

³⁸ A folyamatot sokrétűen és kitérően elemzi AUTRAND, *i. m.*, 394–410, 524–538., továbbá COVILLE, *Les premiers Valois...*, 142–146.

³⁹ FAVIER, *La guerre...*, 444–450. CALMETTE, *i. m.*, 151–170.

⁴⁰ A hatalomváltás mind gyakrabban ment végbe véres körülmények között, így az 1416-ban bekövetkezett armagnac, és az 1418 tavaszán történt burgundi hatalomátvétel egyike az ilyen kegyetlenséggel párosuló akcióknak. AUTRAND, *i. m.*, 538–546, 546–566., FAVIER, *Le temps...*, 362–366., UŐ., *La guerre...*, 405–409, 419–423, 440–445.

kedés színtere leggyakrabban Párizs volt, s Zsigmond látogatását éppen egy, a városban rendkívül népszerűtlen *armagnac hatalomátvétel* előzte meg. A látogatás kezdetén tehát az a politikai csoportosulás volt Párizsban hatalmon, mellyel Zsigmond már a megelőző időszakban is többször együttműködött, ahogy arról a nem sokkal korábban megkötött *narbonne-i egyezmény* ismételtlen tanúskodik, hiszen Foix és Armagnac grófjai szerepelnek az egyezmény aláírói között.⁴¹

Sajátos, mondhatnánk „szizofrén” állapot ez, hiszen a Párizsi Parlament urainak többsége, a Párizsi Egyetem legbefolyásosabb képviselői a reformokkal s a reformokat támogató burgundi irányvonallal szimpatizáltak; következésképp a reformtörekvések legfőbb patrónusaként ismert Zsigmond is feltétlen tekintélynek örvendett körükben, míg a hagyományosnak tekinthető armagnac irányvonal, mely magát a Francia királyság politikája örökösének, az angolok elleni harc letéteményesének tekintette, külpolitikai bázisát a burgund hatalom súlyának nyomasztó növekedésével korántsem rokonszenvező Zsigmond akcióiban remélte megtalálni. Az adott helyzetben azonban az alapvetőnek tekinthető armagnac-bourguignon szembenállás másodlagossá redukált minden egyéb viszonyrendszert: erről tanúskodnak a saint-denis-i névtelennek a Londonból jövő információkra vonatkozó kommentárjai, illetve a közvetítés menete során Párizsba érkező tárgyalási javaslatok sorsa is. A krónika leírja azt a vitát, melyet a Párizsba tárgyalni visszaérkező Garai tiszteletére rendezendő lovagi tornának az ötlete váltott ki, összefoglalja a javaslatok tartalmát, melyek alapvetően a kialakult „status quo” szerint rendeznék a helyzetet, s amelyet Lajos, Szicília királya⁴² a tanácsban elfogadhatónak is tartott. A fordulópontot a közvetítés menetében Armagnac grófjának beavatkozása

⁴¹ Zsigmond partnerei tehát az orléans-i—armagnac párt legkövetkezetesebb hívei közül kerültek ki, akik egyébként a burgundiakkal szemben még az angol szövetségtől sem idegenkedtek, átadva Aquitaniát az angoloknak (elthami egyezmény, 1412. 05. 08.) A szövetség még 1414-ben érvényben volt. JACOB, *i. m.*, 162. d'AVOUT, *i. m.*, 50—54., Zsigmond, aki az angolokkal való szövetségre biztatta a franciákat, maga is a francia fél szövetségeseként utazott Párizsba. FEJÉR, G.: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, X/5., Budae, 1842., 479—483. COVILLE, *Les premiers Valois...*, 293—296, 372., A narbonne-i egyezmény szövegét közli ÁLDÁSY A.: *Zsigmond király és Spanyolország*, Bp., 1927., 94—97. Ugyanakkor Zsigmond érdekei erősen ütköztek a burgundi herceg törekvéseivel. ALTMANN, *i. m.*, reg. 2016b., PIRENNE, *i. m.*, 372—373., GALESLOOT, *i. m.*, 437—438., továbbá ZSO./IV., reg. 2410, 2411, 2575.

⁴² Anjou II. Lajos (1377—1417.04.29.) a Nápolyi Johanna által adoptált Anjou I. Lajos fia, Anjou hercege, Nápoly és Szicília királya (megkoronázva 1389), Provence grófja, előbb az avignoni pápa egyik fontos támasza, majd az obediencia felmondói oldalára áll, az orléans-i párt egyik mérsékelt főembere. Itáliában Nápolyi László ellenfele, s mint ilyen, Zsigmond szövetségese. FAVIER, *Dictionnaire...*, 596. Zsigmonddal való jó kapcsolatára utalnak ZSO./IV., reg.: 2045, 2174, 2576.

hozta meg, aki „szokásos szónoki tehetségével” a javaslatok elutasítása és — genovai valamint spanyol segédcsoportok bevonásával — a fegyveres harc folytatása mellett foglalt állást, és erre bírta rá a királyi tanács többségét is.⁴³

A feltételek ezzel megváltoztak, az eredeti béketerv alól kicsúszott a talaj, Zsigmond deklarálta az Angliával való szövetséget, elfogadva az angol király franciaországi trónigényét, s ígéretet tett arra, hogy Franciaország mellől eltántorítja leghívebb szövetségeseit — köztük a genovaiakat is. A saint-denis-i krónika Zsigmonddal kapcsolatos véleményének módosulása jól tükrözi a változásokat: eszerint a császár „foltot ejtett becsületén”, az „egyenes útról letérve görbe utakra tévedt,” következetlennek, állhatatlannak és „a franciák szemében gyűlöletesnek” nevezi őt. Megbotránkozva idézi Zsigmondnak azt a kijelentését, hogy „*rokonaim Franciaországban vannak, de az angolokra tekintek úgy, mint leghívebb barátaimra*”,⁴⁴ viszont alig titkolt elégedettséggel szól a genovaiak Zsigmondhoz küldött válaszána tartalmáról:⁴⁵

„A császár írt a genovaiaknak is, hogy elszakítsa őket Franciaországtól. Levelében, a legmeggyőzőbb és legszebb szóvirágokkal próbálta őket minderre rávenni; leghívebb barátainak, a birodalom ősi és hűséges szövetségeseinek nevezve őket, majd végezetül még fenyegetőre is vette a dolgot, arra az esetre, ha nem engedelmeskednének akarátának. Az elégedetlen genovaiak azt válaszolták neki, hogy soha nem viselkedtek sértő módon egy olyan fejedelemmel szemben, aki jogszerűen jutott el a császári méltóságba, s ők szívük szerint engedelmeskednének is a felséges úrnak; de fontosnak tartják, hogy a Franciaország királyával meglévő barátsági egyezségüket ne bontsák meg, mint ahogy azt ők már korábban is sértetlenül tiszteltben tartották; s hogy ők ezután is készen állnak arra, hogy a segítséget neki bárkivel szemben, mindig megadják. Ami pedig a kapott fenyegetést illeti, arra emblematikus módon válaszoltak, amennyiben a levelük aláírása után biggyesztettek egy kezet, melynek a hüvelykujját a mutató- és a középső ujj között ábrázolták: általában ez volt az a mód, ahogy több országban és királyságban a nemesek s az egyszerű népek a megvetésüket kifejezésre jutatták, egymás közötti csúfolódásaik alkalmával.”

⁴³ RELIGIEUX, *i. m.*, VI., 19–25.

⁴⁴ Uo., 54–59., COVILLE, *Les premiers Valois...*, 373., d'AVOUT, *i. m.*, 243–244., CSERNUS, *A nemzetközi...*, 18–21.

⁴⁵ RELIGIEUX, *i. m.*, 59.

Zsigmond párizsi útjának másik kulcsfontosságú forrása az a krónika, amit *Enguerrand de Monstrelet*, cambrai-i származású nemesember írt, aki mérsékelt, de egyértelműen burgund-párti volt, s krónikáját, melyben az 1400 és 1444 közötti eseményeket mondja el, Froissart művének folytatásaként írta meg. Jóval szerényebb tehetségű, mint illusztris elődje, nézőpontja azonban jelentősen gazdagítja a 15. sz. elejére vonatkozó ismereteinket. A számbeli pontosság nem tartozik az erényei közé, ezért az évszámok, a dátumok esetében szokott tévedni, s a saját becslései alapján megadott létszámok időnként túlzottak. Kedvelt témája a külsőségek, a lovagi élet leírása, gyakran dolgozik azonban sztereotípiákkal, de Froissart-hoz hasonlóan dokumentumokat és szóbeli beszámolókat is felhasznál művének megírásakor. Zsigmond látogatása természetesen nem került el a figyelmét; az alábbiakban Monstrelet előadásában mutatjuk be a látogatás eseményeit.⁴⁶

CLV. Fejezet:

Arról, (...) hogy Németország császára Párizsba érkezett, s hogy ott mit végzett.

(...)„Ez idő tájt érkezett Párizsba két lovag,⁴⁷ Zsigmondnak, Németország császárijának emberei, annak érdekében, hogy szállását előkészítsék és fogadására a szükséges intézkedéseket megtegyék, mivel hogy a császár Párizsba érkezése közelesen várható volt. A két lovagnak a császár elszállásolása céljából a Louvre kastélyát bocsátották rendelkezésére. A következő farsang vasárnapján a császár Párizsba érkezett mintegy nyolcszáz lovas kíséretében.⁴⁸ Fogadására kivonult

⁴⁶ MONSTRELET, E. de: *Chroniques*, kiadva DOUËT d'ARCQ, L., I–VI., „SHF”, Paris, 1857–1862. III., 134–138. Korábbi kiadása, BUCHON, J., *Choix de Chroniques et mémoires sur l'Histoire de France*, „SHF”, Paris, 1848.

⁴⁷ Zsigmond párizsi útját a „*grant comte de Hongrie*” („gross Graf von Vngern”), Garai Miklós nádor készítette elő, akinek már apja is kitűnő francia kapcsolatokkal rendelkezett. MONSTRELET, *i. m.*, 135., Tevékenységének elismeréseképp a két uralkodótól Párizsban kapott megújított címet. KOVÁCS E.: *A luxemburgi uralkodók rendjei*, MZS. I., 138. Az ifjabb Garai portréjára lásd ENGEL P.: *Zsigmond hárói: rövid életrajzok*, MZS. I., 416–420.

⁴⁸ Zsigmond, rangjának és a kor követelményeinek megfelelően, nagyszámú kísérettel utazott. Monstrelet, aki szívesen túlozza el a számokat, ezúttal valószínűleg nem téved, hiszen Zsigmond, csak saját kísérete számára, az aragóniai utazáshoz 1500 lovasra kért „*salvus conductus*”-t Ferdinánd királytól. ÁLDÁSY, *i. m.*, 53–54. 56.

Berry hercege, Bar bíborosa, Armagnac grófja,⁴⁹ Franciaország "connétable"-ja, a kancellár, Párizs és a kereskedők előljárója, s a város polgárai és tanácsosai igen nagy számban. A királyt ezek kísérték el szállására a Louvre-ba. Néhány nappal később ünnepélyesen előadták a királyi tanácsnak érkezése célját, ami nem volt más, mint az anyaszentegyház egységének helyreállítása. Ezt követően a császár felajánlotta a királynak, hogy megtesz mindent, amit csak tud a Francia Királyság érdekében. Volt ott egy teológiai doktor, Girard Machet mester, aki a Francia Királyság részéről igen figyelemreméltóan beszélt, s beszédével nagy elégedettséget váltott ki. A francia király ekkor elég jó egészségben volt, s a császárral számos alkalommal étkezett együtt. Brandon másnapján, hogy a német királlyal találkozzon, Párizsba érkezett Lajos, Szicília királya és veje, Ponthieu grófja.⁵⁰ S a császár egész párizsi tartózkodása idején a király és a hercegek olyan nagy ünneplésben részesítették, amelyet csak kaphatott az, aki mindenkinek királya volt („roy de tout le monde”). S miután több ízben tárgyaltak az egyetemes egyház állapotáról s más problémákról, a császár elhagyta Párizs városát a virágvasárnapot megelőző szerdán, s a király elkísérte őt a Párizs és Saint-Denis között lévő La Chapelle-ig. Onnan Lajos király, Berry hercege és Bar bíborosa továbbkísérte Saint-Denis-be. Itt Németország királyát nagy tiszteletadással fogadta a város apátja (abbé d'icelle ville), majd onnan továbblovagolt Beauvais felé. Beauvais

⁴⁹ Bernard VII. d'ARMAGNAC (1360—1418.06.12) Berry hercegének leányát (Bonne de Berry) veszi nőül (1393), s a nővére, (Béatrice d'Armagnac) a Visconti-házból választ magának férjet, miközben Orléans-i Lajos Valentina Visconti hitvese. Bernard gróf leánya (Bonne d'Armagnac) Orléans-i Károly felesége lesz. A családi kapcsolatok és az érdekek közössége igen erőteljesen fűzi egybe az Armagnac—Orléans családokat. Az orléans-i, majd Azincourt után az armagnac-párt legeltökéltebb vezéralakja, a burgundiak legádázabb ellensége. Azincourt után *connétable*, a királyi haderő főparancsnoka, az 1418 június 12-i felkelés alkalmával mérszörölják le. Ezidőtájt szintén Zsigmond szövetségeseinek számít. FAVIER, *Dictionnaire*... 69—70.

⁵⁰ Gérard MACHET (1380—1448), teológiai magiszter, a párizsi humanista kör egyik tagja, a kormányzat és az egyház reformjáért egyaránt kiálló, az Armagnacokhoz közelinek ismert személyiség. Párizs kanojkja (1410); sikerül elmenekülnie 1418 júniusában, VII. Károly gyóntatója, az 1428-as „Pragmatica Sanctio” előkészítője. A Zsigmond ízléséhez igen közelálló zsinati és gallikán egyházpolitika képviselője. Karrierjét a párizsi egyetem teológus professzoraként zárja. *Ponthieu grófja* a szicíliai király, Anjou II. Lajos veje nem más, mint a későbbi VII. Károly, aki Anjou Lajos leányát, Marie d'Anjou-t veszi nőül, s ekkor még, János nevű hátyja életében Párizs főkapitánya. A Ponthieu-grófság 1367-ben szállt vissza a koronára, Károly Zsigmond párizsi látogatásakor ezt a címet viseli. *Uo.*, 248, 603, 775—776. *Brandon* a nagybőjt (kezdeté márc. 11.) első vasárnapja, az esemény tehát március 16-án történt. Ugyanezen a napon ütötte lovaggá Zsigmond Seignet-t a Parlamentben. SZENTPÉTERI I.: *A kronológia kézikönyve* hōv. kiadás, Bp., 1985., 188.

püspöke és nagyszámú polgár vonult ki a fogadására, s hódolatukat mutatták be neki. A Püspök saját palotájában szállásolta őt el, ahol a császár a Húsvétot is eltöltötte a milánói herceg, az orléns-i hercegnek a nagybátyja, a reims-i érsek és más követek társaságában, akiket Franciaország királya küldött ellenfeléhez, az angol királyhoz. Ezután Beauvais-ból Saint-Rémy hídján Saint-Riquier-be ment,⁵¹ mert az Abbéville-iek nem akarták az embereit a városba befogadni, mert kíséretében voltak az angol követek is, akik a vörös keresztet viselték.⁵² Saint-Riquier-ből elzarándokolt Saint-Josse-ba,⁵³ ahol kivonultak elé a kolostor lakói, élükön az apáttal, körmenetben, ahogyan ezt Franciaország királyának látogatásakor cselekedtek volna. S miután az üdvözlőbeszéd elhangzott, a császár sem adományt, sem felajánlást nem tett Isten dicső barátjának, Szent Jodok-nak. S való igaz, hogy a császár fegyverben volt, nyergére akasztva egy montauban-i kalapot hordott, fegyverzetén egy fekete színű „hacukát” (heucque) viselt, melyen elől és hátul egy aranypor színű egyenes kereszt volt, melyre latinul fel volt írva „Óh, mily kegyelmes a Mindenható” („O que tout puissions est misericors”) S így volt öltözve és felfegyverezve embereinek többsége,⁵⁴ akik jó és könnyű lovakon lovagoltak.

⁵¹ Ismerve Zsigmond ragaszkodását a „nagykárolyi” hagyományokhoz, s az ilyen szimbólumok iránti érzékenységét, talán nem volt véletlen, hogy útja éppen ebbe az apátságba vezetett, ugyanis Saint-Riquier előkelő származású 7. sz.-i szent (Ponthieu grófjának fia), aki a róla elnevezett bencés apátságot 624-ben alapította. Az apátság főnykorát Angilbertnek, Nagy Károly tanácsosának köszönhetette, a Karoling-renezánsz egyik központja. Az eredeti templom az aacheni kápolnát mintázta, jelentősebb ujjaépítésére a 15. században került sor. FAVIER, *Dictionnaire...*, 858.

⁵² Beauvais és Abbéville ekkor egyaránt az armagnacok kezén van, Abbéville Ponthieu-grófság központja. Az ellenséges angol király hívei, a kor kifinomult szín és jelrendszere értelmében a vörös keresztet viselték, ami okot adott az elutasításra, bár elképzelhető, hogy a kíséret nagy létszáma sem kellett bizalmat a városlakókban.

⁵³ Saint-Josse (Szt. Jodok), a Luxemburgi dinasztiahoz közel álló szent, egy legendás breton király fia, akinek élete olvasható a *Legenda aurea* kiegészítő részében, mely szerepelhetett Zsigmond olvasmányai között is. MÁLYUSZ, *Zsigmond...*, 10., VORAGINE, J. de: *La légende dorée*, I-II., texte intégral, Paris, 1967., *Supplément à la légende dorée: Saint-Josse*, II., 461–465.

⁵⁴ A „montaubani kalap” a fegyverzetnek a fej védelmére szolgáló része, „mely kerek formájú, felül, középen hosszában két ujjnyi magasságú taréjdísz húzódik végig rajta, s körülötte öt ujj szélességben kalapforma perem övezi” — tehát inkább sisaknak, mint könnyű viseletnek tűnik. PIPONNIER, F.: *Costume et vie sociale. La cour d'Anjou, XIe—XVe siècle*, Paris—La Haye, 1970., 382–383. Zsigmond és emberi elvonulóiban a Sárkányrend díszait viselték. A kíséret ruházatának kortárs leírása valójában Monstrelet-től származik; a szöveget szinte változtatás nélkül emelték át Jean le Fèvre krónikájába. *Chronique de Jean LE FEVRE, Seigneur du Saint-Rémy*, I—II., kiadva MORAND, F., „SHF”, Paris, 1874—1876, 278., KOVÁCS É.: *A luxemburgi uralkodók rendjei*, MZS. I., 135 és 10 sz. lj., UÓ., *Viselet és divat Zsigmond korában*, MZS. I..

Onnan aztán Estaples-ba mentek Boulogne-on keresztül, de a városlakók a városba nem akarták őt bebocsátani, ami nagy felháborodással töltötte el, olyannyira, hogy a város által neki küldött ajándékokat sem akarta elfogadni. S miután Boulogne elővárosában („ville basse”) elfogyasztotta estebédjét, Calais városában tért nyugovóra. Fogadására kivonult eléje Warwick grófja, a város főkapitánya,⁵⁵ akit fegyveres lovagok és újaszok kísérték, s az érkezőt igen nagy tiszteletadással fogadták, s mindezt az angol király költségére, s ott tartózkodott egészen a következő keddig, amikor is felkerekedett és elindult Angliába.⁵⁶

A császár a fent említett párizsi tartózkodása idején egy napon elment a Parlament ülésére és azon részt vett az elnökök és más parlamenti tanácsosok társaságában, akik őt nagy tiszteletadással fogadták és a királyi helyre ültették. S ezután az ügyvédek megkezdték a vitás ügyek tárgyalását a felek jelenlétében, ahogy az szokásos. Volt egy olyan ügy is, melyben egy languedoc-i lovag állt perben egy Guillaume Sorguet nevű nemesemberrel, s arról volt szó, hogy ki töltsé be a beaucaire-i királyi hivatalnoki tisztelet, melyről mindketten azt állították, hogy azt a király adományából bírják; az említett lovag azonban még saját ügyének védelmében felhozta azt is, hogy senki nem kaphatja meg és nem is tarthatja meg a mondott hivatalt, aki nem lovag. Ekkor a császár, hallván a felek közötti vitát, megkérdezte a nemesembert, hogy kíván-e lovag lenni, aki azt felelte, hogy igen („oyl”). Erre a császár kért egy kardot, melyet legott átadtak neki, s ott azonnal lovaggá ütötte ezt a fegyvernököt, akinek aztán a parlamenti urak odaitélték a szóban forgó hivatalt. Mindazonáltal, amikor a királyt és tanácsát tájékoztatták erről az ügyről, ők nem voltak valami elégedettek a parlamenti urakkal, mert mindezt hajlandóak

226—234.

⁵⁵ Warwick grófja, Richard BEAUCHAMP (1382—1439. 04. 30.) korának egyik legkiválóbb lovagja, aki szentföldi zarándoklaton vett részt (1408—10), majd az angol delegáció vezetője a konstanzi zsinaton, 1415-től a kulcsfontosságú (és igen jól jövedelmező) Calais-i főkapitányi rang birtokosa, majd VI. Henrik nevelője. Normandia királyi helytartója, a troyes-i béke előkészítője, aki a zsinaton alaposan megismerhette Zsigmond ízlését, tárgyalt is vele, s tudta hogyan kell kedvében járnia. FAVIER, *Dictionnaire...*, 980., BEAUNE, *i. m.*, 504., ZSO./IV., reg.: 2599, 2678.

⁵⁶ A kapott információk tehát arra engednek következtetni, hogy Zsigmond Párizstól Londonig vezető útja leglább egy hónapig (1416 ápr. 7—máj. 7.) tartott. Mindez lényegi módosítást nem jelent az eredeti útirányhoz képest, csupán arra utal, hogy Zsigmond alaposan „beutazta” a Párizs—Calais közötti távolságot. MONSTRELET kiadója „a Virágvasárnap előtti szerdát” március 20-ra teszi; március 20 viszont *nem szerda*, a Virágvasárnap ápr. 12., így a dátum az Altmannál is meglévő *április 8.* Vö. ENGEL, *Az utazó...*, 71, 78—79., ALTMANN, *i. m.*, 132., SZENTPÉTERI, *i. m.*, 189.

voltak eltűrni. Ugyanis azzal, hogy ez a cselekedet, a Francia Királyság területén történt, úgy tűnt fel, mint felsőbbrendűségi aktus gyakorlása, amit eltűrniük semmiképpen nem lett volna szabad. Ennek ellenére a dolgot elhallgatták előtte, s egyáltalában nem éreztették ezt a császárral. ”

Monstrelet ezt követően Zsigmond angliai fogadtatásáról szól, leírja londoni és calais-i megbeszéléseit, külön kitérve a calais-i többoldalú tárgyalásokra, s arra, hogy „a burgundi herceg teljesítette kötelezettségét és hűbéri hódolatát mutatta be neki Burgundia és Alost grófságaira vonatkozóan”, majd leírja Zsigmond egy másik, a Francia Királyság szuverenitását korlátozó cselekedetét.⁵⁷

CLXV. Fejezet:

(...) a savoyai grófról, akit hercegi rangra emeltek.

(...) Ugyanebben az esztendőben történt, hogy Németország királya, angliai és franciaországi útjából visszatérőben a Rosne (Rhône) folyón keresztül utazott Lyon városán, ahol Savoyai Amadeus⁵⁸ hercegi rangra akarta emelni. Franciaország királyának ott jelenlévő tisztségviselői azonban nem kívánták magukat alávetni akaratának, ezért ő igen nagy haragra gerjedt, tovább utazott, s a Rosne folyó túlpartján lévő Moullet nevű kis kastélyban, mely már a birodalom területén fekszik, végezte el a ceremóniát.

S bizony úgy igaz, hogy amikor országából elindult, hogy Franciaországba jöjjön, mindig a burgundi herceggel ellentétes pártot támogatta, Bajor Lajos her-

⁵⁷ MONSTRELET, *i. m.*, 162—166, 172.

⁵⁸ Savoya 1360-tól, a hajdani Arles-i Királyság részeként, közvetlen birodalmi terület, melyre azonban a Francia Királyság is szerette volna kiterjeszteni fennhatóságát. A grófság Zsigmond akciója nyomán, VIII. AMADEUS /Amadé/ (1383—1451.01.07.), Zsigmond szövetségese, idején emelkedett a hercegség rangjára, ami nyilvánvalóan a terület feletti császári fennhatóság megerősítésének újabb jelzése is volt. VIII. Amadeus, savoyai herceg az egyházi kérdésekben játszott fontos szerepet, s mintegy tíz esztendőn (1439—1449) át V. Félix néven volt pápa. FAVIER, *Dictionnaire...*, 403, 866. Egyéb adatainkkal összevetve Monstrelet tévesen helyezi Amadé hercegi rangra emelését a császár vissza-útjára. A konfliktusra, illetve magára az aktusra a párizsi út előtt, 1416 január—februárjában (febr. 19.) került sor, ami Zsigmond számára egy Lyon—Chambéry—Lyonkitérőt jelentett. ALTMANN, *i. m.*, 129—130., reg. 1932.

ceg⁵⁹ által és annak befolyására, aki Franciaország királynőjének fivére volt; valamint az orléans-i párt más képviselőinek hatása alatt; viszont amikor országaiba visszaindult, teljesen megváltozott a véleménye, s Burgundia pártját jobban kedvelte, mint a franciákét.”

Számos további elbeszélő forrásunk van, így a valószínűleg tévesen *Guillaume Cousinot*-nak tulajdonított „*Geste des nobles françois*”, az arras-i *Pierre de Félin* műveként számon tartott „*Chronique de 1407 à 1422*”, és *Perceval de Cagny*-nak az 1437-es években diktált, de az 1239-es évvel indító *Krónikája*, csak a közvetítési kísérlettel összefüggésben tartalmaz rövidebb lélegzetű információkat. Mindhárom átlagos színvonalúnak tekinthető munka, az egyik burgundi (Félin), a másik kettő orléans-i szemszögből tekinti át az eseményeket. *Gilles Le Bouvier*, avagy *Héraut de Berry*, aki egyben a heraldika szakértője és nagy utazó, urának, Károly dauphin-nek (a későbbi VII. Károlynak) a történetét írta meg, az 1402 és 1455 közötti eseményeket tárgyalja. Zsigmond párizsi látogatásáról azonban csak rövid lélegzetű beszámolót ad. Művét — melyet első kiadói *Alain Chartier*-nek tulajdonítottak — integrálják a „*Grandes Chroniques de France*” - féle kompozíció 1402 és 1422 közötti részéhez. Hasonló a helyzet *Jean Le Fèvre de Saint Rémy* burgundiai krónikás esetében is, aki Jó Fülöp tanácsadója, majd az „*Aranygyapjas Rend Heraldja*” s a heraldika ismert szakértője volt. *Krónikájának* (1408—1436) első időszakára vonatkozó információi — így a Zsigmond párizsi útjáról szóló részek is — Monstrelet szövegét vették át, némileg könnyített változatban, kisebb eltérésekkel, a londoni látogatásra vonatkozó kiegészítéssel. A császári szupremácia érvényesítésére tett kísérletekről viszont nem ír. Értékes, új anyagot főleg a későbbi időszakra tartalmaz.⁶⁰

⁵⁹ BAJOR (Wittelsbach) Lajos, Bajor Izabella fivére, aki a francia politikai élet egyik fontos alakja 1402—1418 között. Izabella királynőnek köszönhetően számos franciaországi méltósághoz ill. birtokhoz jut; az Anne de Bourbonnal kötött házassága a királyi családba juttatja. Kezdetben (1413-ig) a burgundi herceg törekvéseit támogatja, később az Armagnac-párt befolyásos személyisége, Zsigmond tanácsadója és támogatója. FAVIER, *Dictionnaire* ..., 122; COHN, H. J.: *The Government of the Rhine Palatinate in the Fifteenth Century*, Oxford, 1965., 7—9, 45—46, 60—61.

⁶⁰ COUSINOT, G.: *Geste des nobles françois*, kiadva VALLET de VIRVILLE: *Chronique de la Pucelle (1422—1429)*, I. Paris, 1859., 105—204. FÉLIN, P. de: *Mémoires*, kiadva MICHAUD—POUJOLAT, *Nouvelle collection des mémoires pour servir à l'histoire de France*, I. série, Paris, 1836. 339—569., CHARTIER, A.: *Histoire de Charles VI. et VII., contenant l'histoire de son temps, l'esperance, le Curial*,

További két fontosabb dokumentumunk van még, amelyek Zsigmond párizsi látogatására, illetve annak későbbi lecsapódásaira vonatkozóan említésre méltó, újabb adatokat is közölnek. Az egyik *Jean (Jehan) de Wawrin*, aki Jó Fülöp tanácsosa és kancellárja, s 1465 táján alkotja meg nagyszabású kompilációját, mely francia nyelven Anglia történetét írja meg „*Recueil des croniques et anchiennes istoires de la Grant Bretagne a present nommee Engleterre*” címen. Időszakunkra vonatkozóan információinak döntő részét máshonnan — többek között a saint-denis-i szerzetestől — kölcsönzi, a legfontosabb eredeti szövegrész magyar vonatkozású, de későbbi. Wawrin Zsigmond párizsi látogatásáról röviden ír, témaválasztásából következően inkább a „konkurens” fogadtatást, az angliai tárgyalás-sorozatot kívánta részletezni.⁶¹

A másik *Jean Juvénal des Ursins* munkája, mely szintén a „*Grandes Chroniques de France*” anyagát gazdagította, s melynek eredeti címe „*Histoire de Charles VI, Roy de France*”. Des Ursins munkájának egy részében gyakorlatilag a saint-denis-i névtelen fentebb idézett krónikájának francia fordítását adja. J.J. des Ursins egy nagy és befolyásos királpárti család tagja, közvetlen rokonaival együtt a legfelsőbb királyi és egyházi adminisztráció képviselője. Ő maga polgári és kánonjogi doktor, beauvais-i, majd laon-i püspök, s végezetül reims-i érsek (1449).⁶² A Zsigmond párizsi látogatását bemutató részlet azért is fontos számunk-

le Quadrilogue et autres pièces, Paris, 1656., 1–253., CAGNY, P. de: *Les Chroniques du roi Charles VII.*, kiadva COURTAULT, H.—CELLIER, I., Paris, 1979. A Hunyadi-kor francia elbeszélő forrásaira lásd CSERNUS, S.: *A „Fehér lovag”. A Hunyadi-mítosz kérdéséhez a XV. sz.-i francia történeti irodalomban*, „Tanulmányok Karácsonyi B. 70-ik születésnapjára”, Szeged, 1989. továbbá Mátyásra is, Uő., *Les Hunyadi, vus par des historiens français du 15e siècle*, in *Mathias Corvinus, and the Humanism in Central Europe*, szerk. KLANICZAY T.—JANKOVICS J., Bp. 1995., V. Lászlóra Uő., „*Lancelot, roy de Honguerie et de Behaigne*” — *Naissance et épanouissement d'un mythe au milieu du XVe siècle*, „AUSz. Acta Romanica” T.XIII., Szeged, 1988., 93—117., a korabeli francia nyelvű útleírásokra pedig Uő., *A XV. századi francia útleírások...*, „Peregrináció” II. 1006—1020. valamint Uő., *Voyage et récit de voyage in Écrire le voyage*, Paris, 1994., 125—143.

⁶¹ WAVRIN, J. de: *Recueil des chroniques et anchiennes istoires de la Grant Bretagne a present nommee Engleterre*, kiadva HARDY, W., „*Rerum Britannicarum Medii Aevi Scriptores*” 39/2., London, 1879., s csak az eredeti részeket közli Melle DUPONT, Paris, 1858—1863., az összefüggő magyar vonatkozású rész, 1—162., Zsigmondra HARDY, i. m., 230—240. Kritikáját adja KROPF L.: *Jehan de Wawrin krónikájáról*, „Századok”, 1894., 665—696.

⁶² URSINS, J.J.: *Chronique de Charles VI.*, kiadva MICHAUD—POUJOLAT.: „*Nouvelle collection des mémoires pour servir à l'Histoire de France*”, I. série, 339—569. Jean Juvénal des Ursins (1388—1473.07.14.), egyéb írásait lásd *Écrits politiques de Jean Juvenel des Ursins*, I-II., kiadva LEWIS, P. S., „SHF”, Paris, 1978 és 1985.

ra, mert a számos kompilált fejezet között ez eredetinek számít, hiszen des Ursins maga is résztvevője volt az eseményeknek, melyeket az alábbi módon ír le:⁶³

„Március első napján Németország császára megérkezett és bevonult Párizsba. Fogadására kilovagolt Berry hercege, a prelátusok, nemesek s a városbéliek is nagy számban. A Palotában szállt meg, ahol épp akkor a király is tartózkodott, s aki eléje jött a Szép Fülöp király épületének vonaláig. Ott aztán összeölelkeztek és nagy kedvességet mutattak egymás irányában. Kíséretében volt egy herceg, akit Magyarország „nagy gróffjának” („grant comte de Hongrie”) neveztek, valamint Berthold des Ursins gróf,⁶⁴ egy bölcs és mértéktartó úr, s más hercegek és bárók. S úgy tűnt, hogy a császár nagy kedvet érez ahhoz, hogy egyetértést, vagy közvetítési lehetőséget találjon Franciaország és Anglia királyai között. Nagy pompával és tiszteletadással fogadták, s a király is számos alkalommal adott ünnepséget a császár és kísérete tiszteletére, a király emberei pedig még gyakrabban. Eszerint cselekedett Jean Juvénal des Ursins, Traignel ura is, aki vendégül látta Magyarország említett „nagy gróffját”, Bertold grófot, s a többi urat, a Császár kivételével. S gondoskodott arról, hogy hölgyek és kisasszonyok, s zenészek jöjjenek, gondoskodott játékokról, dalkokokról és más szórakozásról: s noha megszokott dolog volt számára az idegenek fogadása, ezúttal azonban különös igyekezetet tanúsított a vendéglátásban a mondott Berholt des Ursins miatt, mivel azonos volt nevük és címerük. A fogadásokkal és az ünnepségekkel a király, a Császár és az urak egyaránt nagyon elégedettek voltak.

A mondott Császár tudni akarta, hogy miben áll a Parlament működése: és egy tárgyalási napon eljött a Parlamentbe, mely tömve volt urakkal, s a felső ülések mind tele voltak, hasonlóképpen ott voltak a szépen öltözött ügyvédek, szép szőrmés kabátokban és sapkákban. És leült akkor a Császár az első elnök fölé, ahová a király szokott ülni, ha a Parlamentbe látogat, amivel többekben elégedetlenséget váltott ki. És azt mondták, hogy bőven elegendő lett volna, ha a prelátusok oldalára, azok fölött helyezkedik el. Látni akarta egy, már folyamatban lévő ügy tárgyaltását, mely a beaucaire-i vagy a carcassonne-i királyi helytartói tisztség megbízását

⁶³ URSINS, *Chronique...*, 529—532.

⁶⁴ Bertold ORSINI, Soana és Pitigliano grófja, a Sárkány-rend tagja, pápai követ, XXIII. János pápa unokaöccse, aki a pápát és Zsigmondot több fontos diplomáciai akcióban szolgálta, ZSO./III., reg.: 1330, 1518, 1546, 2142, 2300, 2728, 3044, 3181, 3183., ZSO./IV., 266, 314, 458, 678, 698., FRAKNÓI, *i. m.*, I., 327—329.

érintette, s amelyre egy lovag és egy bizonyos Guillaume Signet mester formáltak jogot, aki egy igen figyelemreméltó papi személy volt, és nemes ember. S egyéb okok között, amelyeket a mondott Signet ellen felhoztak, hogy kimutassák alkalmatlanságát a kívánt hivatal viselésére, szerepelt az is, hogy ő nem lovag, s hogy az említett hivatalt szokás szerint lovagokkal töltötték be; amit a Császár végighallgatott. És akkor szólította a mondott Signet mestert, aki letérdelt eléje. Ekkor a Császár kivont egy szép kardot, melyet egy emberétől kért, lovaggá ütötte őt, s aranyos sarkantyúit felkötötte néki. S mondotta ekkor, hogy «az ok, amit ellene felhoztatok, megszűnt, mivel ő már lovag». És akkor ezen a megnyilvánuláson a jóérzésű emberek felháborodtak, mivel már máskor is el kellett szenvedniük, hogy a császárok fennt akarták tartani a felsőbbség jogát a Francia Királysággal szemben, ami ellenkezik az igazsággal és a joggal. Mivel hogy a «király császár ebben a királyságban, s csak Istennek és a kardnak tartozik engedelmeskedni, semmi másnak». (...)

Egy napon a császár lakomára hívta Párizs előkelő asszonyait és kisasszonyait a Louvre-ba, ahol ő el volt szállásolva. És eljött oda közülük mintegy százhusz személy. S csináltatott igen nagy pompázatossgot országa módszerei és szokásai szerint; ételt, amely sűrű raguból és erősen fűszerezett léből állt. És akkor az asztalhoz ültette őket, s mindegyiküknek adományozott egyet a németországi késeiből, melyek egy kis ezüstpénzt (un petit blanc) értek, s a lehető legerősebb bort hozatta. Nagyon kevesen voltak, akik enni tudtak ott a fűszerek erőssége okán, de a húsból bőven szolgáltak fel, s zenészek is voltak ott nagy számban. És a vacsora után táncoltak, és akik tudtak énekelni, énekeltek néhány dalt, majd elbúcsúztak. Távozásuk alkalmával mindegyiküknek adott egy aranygyűrűt vagy egy aranyvesszőt, melyeknek egyáltalában nem volt nagy értéke.

Ezekután a Császár beszélt a királlyal és tanácsával, mondván, hogy szívesen vállalkozna arra, hogy elősegítse az egyetértést vagy a közvetítést a már folyó háborúság ügyében. És hogy ennek érdekében elhatározta magát arra, hogy a lehető leggyorsabban Angliába menjen. S nem sokkal ezután a kíséretével együtt elbúcsúzott a királytól és uraitól. És fedezték minden költségét, s adományokat juttattak neki és emberei közül a fontosabbaknak. Az említett Bertold gróf pedig kinyilvánította véleményét és elképzelését mondván, hogy «kötni kellene négy vagy öt évre szóló fegyverszünetet, s az alatt azoknak gyermekei és barátai, akik a csatában (Azincourt) elesetek, erőben növekedni fognak, kellő pénzt és hadi felszerelést tudnak gyűjteni, vagy pedig legyen béke és végső megegyezés». Ezzel a Császár elment Angliába és előadta néhány lehetséges módját a békekötésnek: az angolok

késznek mutatkoztak arra, hogy javaslatait elfogadják, s hogy valamiféle fegyverszünetet kössenek. Tájékoztatták is erről a királyt és a tanácsot, de azok mégsem akarták ezt elfogadni. És egyeseknek az volt a véleménye, hogy Bretagne és Burgundia s a Francia Királyság más hercegeinek segítségével Harfleur könnyen visszafoglalható.”

A továbbiakban des Ursins összefoglalja az armagnac befolyás alá került királyi tanács véleményét, Armagnac grófjának buzdító beszédét a Harfleur-rel szembeni katonai akció kezdetére teszi, s leírja a spanyol és genovai segédcsapatokkal megerősödött franciák átmeneti katonai sikereit. A császári szupremácia további érvényesítési kísérleteiről des Ursins krónikájában nem esik szó.

ZSIGMOND PÁRIZSI LÁTOGATÁSA, MINT A CSÁSZÁRI UNIVERZALIZMUS ÉRVÉNYESÍTÉSÉNEK KÍSÉRLETE.

A fenti dokumentumok áttekintésekor, ha az eseményekre vonatkozó információk belső arányait vesszük figyelembe, láthatjuk, hogy a forrásaink szerzőit leginkább foglalkoztató témák között, mint a békeközvetítés és a schizma ügyének megoldása, előkelő szerepet kapott a „Seignet-ügy”, amelyre minden, az eseményeket részletesebben tárgyaló kortárs forrás kitért — méghozzá különbözőképpen interpretálva a helyzetet. Abban az egy dologban azonban egyetértés van közöttük, hogy ez a császári aktus szoros összefüggésben állt a Francia Királyság, a francia király szuverenitásának kérdésével. Ahhoz sem fér kétség, hogy a császári szupremácia gyakorlásához és további gyakorlási kísérleteihez Zsigmondnak a bázist a konstanzi zsinat összehívásával betetőzött sikersorozata adta meg: a nyugat-európai keresztény államok előtti tekintélyének csúcspontját is az 1414—17 közötti időszakra kell tenni. Ugyanakkor ezek az évek, az intenzív diplomáciai tevékenység, s a vele időnként szükségszerűen együttjáró kudarcok, vagy félsikerek — mivel nem egyszer erőiket és lehetőségeiket meghaladó problémák megoldását vállalták fel — egyre világosabbá tették a császári tekintély korlátait, a zsinaton és a „Kereszténységben” egyaránt.

Úgy tűnik, hogy ennek a folyamatnak egy, a császár—király viszonyban sorsdöntő állomása zajlott le a Zsigmond-féle közvetítési akció során több helyen, különösen Párizsban. A *császári univerzalizmus* érvényesítésére tett zsigmondi kísérletekben korábban sem volt hiány, sőt értékelhetjük úgy is, hogy ezek a pró-

bálkozások végső soron logikus folytatását jelentették a hatalmi viszonyokban bekövetkezett időleges eltolódásnak, mely eredetileg a két univerzális hatalom, a pápaság és a császárság viszonyában, az utóbbi javára következett be. Számos, itt nem részletezhető példa van arra, az írott forrásokban és az ábrázolóművészetben egyaránt, hogy a császári hatalom súlyának megnövekedését támogatta és fenntartotta a „korszellem”, a konstanzi zsinaton kialakult—kialakított légkör, s az ezt biztosító olyan megnyilvánulások, amelyekben Zsigmondot Nagy Konstantinhoz, Nagy Károlyhoz vagy éppen Nagy Sándorhoz hasonlították. Ez a dicsőítés sem Zsigmondra, sem a „közönségére”, sem pedig partnereire nem lehetett hatástalan. Zsigmond, aki egyébként is sokat adott a címekre, azon kevés német—római császárok közé tartozott, akik a címmel együttjáró négy lehetséges koronából hármat — a német királyit, a lombard vaskoronát és a császárit — valóban viselhetett is (nem számítva ezúttal a tartalmilag legértékesebb és kellő házist adó magyar koronát, valamint a cseh királyi koronát...); s mindemellett tudjuk, hogy gyakran még a legjelentéktelenebbnek tűnő ürügy is elég volt neki arra, hogy a diplomáciai porondon jelen legyen, és próbálkozásait sikerre vezesse.

Aligha meglepő tehát, hogy a császári cím viselésében rejlő lehetőségeket is igyekezett maximálisan kihasználni, amire királyként, császárként és hűbérúrként egyaránt módja volt. Így a zsinat kezdetekor a befolyása tetőfokára érkező uralkodó, aki már túl volt a *hitetlenek elleni harc* nagy tűzkeresztségén (ezzel rajta kívül, kortársai közül csak Félelemnélküli János burgundi herceg dicsekedhetett, és dicsekedett is), aki ekkorra már kiérdemelte a „*Defensor Ecclesiae*” titulust, s éppen, mint „*Imperator Pacificus*” készült újabb sikereket learatni. Ebben az összefüggésben okkal mondhatjuk azt, hogy *természetes módon igyekezett mindenhol érvényre juttatni a császári szupremácia elvét*, melynek a valóban kivételes uralkodói jogállását kellett volna konfirmálnia a nyugat-európai nagy monarchiák királyaival szemben. Zsigmond mindenhol igyekezett elmenni a tűréshatárig; — ez a határ viszont 1416-ban *monarchiánként változott*. Mint ahogy a múltban is, a császári beavatkozás hatékonyságát igazán a francia, az angol és a hispániai királyságok teheték próbára: egyes vélemények szerint már az a tény, hogy képviselik a zsinatra „*pro imperiali officio*” kaptak meghívást, gyanakvást keltett.⁶⁵

⁶⁵ Zsigmond 1413. 12. 09-én több meghívólevelet bocsájtott ki az európai uralkodóknak címezve a zsinatra. GUENNE. *L'Occident...*, 66., FRAKNÓI, im. 330., FEJÉR, im. X/5., 416—421, 424—426., ÁLDÁSY. *Zsigmond...*, 11—13., továbbá ZSO./IV., reg. 1437.

Valóban komolyra az ügy Zsigmond Párizsba érkezésével fordult. Az idézett források leírásai egyértelműen bizonyítják, hogy a látogatás során tapasztalható „univerzalista” kísérleteknek a kortársak szemében komoly jelentőségük volt: mint láttuk, minden kortárs forrás szükségesnek tartotta hogy szóljon róla; — még ha a hangsúlyok megjelenése eltérő is volt.

Úgy tűnik, hogy a császári szupremácia kifejezésére irányuló akcióval szemben a burgund párthoz közelebb álló források elnézőbbek, Monstrelet épp egy ilyen szövegekörnyezetben nevezte Zsigmondot „mindenki királyának”, s Fauquemberghe feljegyzése is visszafogottságról tanúskodik. A középkori „nemzeti érzés” kialakulását tanulmányozó kutatók a hangsúlyt a királynak, a monarchiának az „univerzális” hatalmaktól való függetlenedési folyamatára helyezik. A politikai gondolkodás fejlődését tanulmányozva, igen kifejezően, és a 14. század végére már elfogadott módon, a „*Király Birodalmáról*” (Empire du Roi) beszélnek.⁶⁶

A királyi és a császári hatalom közötti viszonyt, az előbbi emancipálódásának dinamikáját, illetve az utóbbi visszaszorulásának folyamatát tekintve természetesen mindig befolyásolták a konkrét erőviszonyok. A köztük lévő látens konfliktus napvilágra kerülése elkerülhető volt akkor, ha az érintett fejedelmek nem találkoztak, vagy semleges területen (pl. a határfolyón, amint arra már volt példa a francia király és a császár között) rendezték találkozójukat. Ha azonban a császár egy adott országba látogatott, a két uralkodó (jelen esetben a császár és a francia király) személyes találkozása alkalmával a probléma megkerülhetetlenné vált, s az egymásnak, de legalább annyira a „közönségnek” szánt jelrendszer is működésbe lépett.⁶⁷

A zsigmondi látogatás során is jelentkező konfliktus jobb megértése érdekében, mintegy előzményként, célszerű röviden felidézünk a franciákkal már régebb óta igen jó kapcsolatokat fenntartó Luxemburg-császárok (IV. Károly és Vencel) korábbi franciaországi látogatásait. Egyöntetű az a vélemény, amit már a kortársak is jól érzékeltek, hogy e látogatások közül politikai jelentőségében kiemelkedett IV.

⁶⁶ A „*rex in regno suo est imperator*”-elvé egyre elterjedtebb. Első előfordulása a 14 sz. elején, Guillaume de PLAISIANS-nál. KRYNEN, *Idéal...*, 230., GUENÉE, *L'occident...*, 64., KRYNEN, J.: *L'Empire du Roi. Idées et croyances politiques en France, XIIIe—XVe siècle*, Paris, 1993., 352—376.

⁶⁷ FAVIER, *Dictionnaire...*, 379., KRYNEN, *L'Empire...*, 384—390., a királyi bevonulások összehasonlító tanulmányozására lásd GUENÉE, B.—LEHOUN, F.: *Les entrées royales françaises de 1328 à 1515.*, Paris, 1968., és BRYANT, L.: *La cérémonie de l'entrée à Paris au Moyen âge*, „Annales ESC”, T. 41., 1986., 513—542.

Károly 1378-as párizsi látogatása: a vendéglátók különösen a *Francia Királyság szuverenitása*, főleg pedig e *szuverenitás kinyilvánítása* szempontjából tulajdonítottak neki döntő fontosságot.

A megrendült egészségű, idős IV. Károly párizsi tartózkodásához ekkor egy olyan jelképrendszer kapcsolódott, melyet alapvetően egyetlen, de igen lényeges üzenetnek a továbbítása érdekében komponáltak meg, mégpedig azért, hogy világgossá tegyék: a francia király és a császár *egyenrangú félként* találkoznak és tárgyalnak egymással, s hogy a francia király tekintélyét, szuverenitását saját országában semmi és senki nem csorbíthatja. Noha a gondolat nem új, kifejtésére és kinyilvánítására a császár jelenlétében és császári asszisztencia mellett eddig még nem kerülhetett sor. A szervezők minden részletre ügyeltek: ennek értelmében kellett a császárnak lemondania arról, hogy párizsi bevonulásakor fehér lovon üljön, hiszen a fehér ló a szuverenitás jelképe (következésképp ilyen alkalommal csak a francia királyt illeti meg), s ezért kellett fekete lovat használnia, melyről figyelmes vendéglátója idejekorán gondoskodott.

A látványos találkozó során, melyet a Valois-k nagy sikereként tartottak számon, a francia uralkodó arra is számított, hogy a császár egyértelműen állást foglal a százéves háborúban a francia dinasztia jogainak megalapozottsága mellett, deklarálja a Francia Királysággal való szövetségét, s hogy vendéglátóinak bizonyos birodalmi területek — főleg Savoya és Dauphiné — vonatkozásában engedményeket tesz, amivel egyben tudomásul veszi az Itália felé megnyilvánuló, egyre erőteljesebb francia érdeklődést is. A francia—angol konfliktusban a császár nem foglalt olyan egyértelműen állást, mint ahogy azt várták tőle, a Dauphiné ügyében azonban figyelembe vette a franciák törekvéseit.

A kortársaknak szánt üzenet teljességgel elérte a célját, s nem csak a jelennek, hanem az utókornak is volt szándékosan megtervezett mondanivalója. Így lehetett hatása ennek a csúcstalálkozónak *általában a császár—király* viszonyra, és fokozhatta jelentőségét az a tény, hogy részt vett rajta francia részről a későbbi VI. Károly, a birodalom részéről pedig Vencel, aki ekkor már viselte a római királyi méltóságot. Az a megfogalmazás, melyet később oly gyakran idéztek, s amelyet többnyire *Christine de Pisan*-ra hivatkozva szoktak emlegetni (s fentebb des Ursins leírásában fedezhettünk föl), erre a helyzetre vonatkozik: „*Franciaország királya*

*Császár ebben a királyságban, s csak Istennek s a kardnak tartozik engedelmessé válni, nem másnak.*⁶⁸

IV. Károly után fia és utóda, Vencel is fenntartotta a Francia Királysággal korábban kialakított jó viszonyt, s többnyire francia kezdeményezésre, számos nemzetközi kérdésben működött együtt a Valois-dinasztiával, elsősorban azzal a csoporttal, mely Közép—Európa és Itália iránt meglehetősen nagy érdeklődéssel viseltetett, s amelyet később armagnac-orléans-i pártnak neveztek. Természetesen sor került Vencel franciaországi látogatására is, ahol viszont fel sem vetődött a szuverenitással kapcsolatos, korábban megállapított és deklarált „status quo” kétértelműségének veszélye: egyik ország helyzete sem hasonlított már ekkor az 1378-as állapotokhoz, ráadásul a két uralkodó személy szerint sem volt alkalmas állapotban a finomabb diplomáciai akciók kivitelezésére. A felek rászorultak egymás támogatására, a találkozó rituáléja az együttműködés folyamatosságát hangsúlyozta, de ez a császár—király találkozó nem öltetett a korábbihoz hasonlóan látványos csúcstalálkozó-jelleget. Vencel látogatásakor, melyre a francia—birodalmi szövetség megkötésekor, 1398 márciusában, Reims-ben került sor, a kezdeményező szerep a francia diplomáciáé volt.

Ilyen körülmények között Vencel császár látogatása a Francia Királyság szuverenitására semmi veszélyt nem jelenthetett, sőt, a találkozóval és a szövetséggel összefüggő programoknak inkább az 1378-as eredmények megerősítését sugallhatták.⁶⁹ Úgy látszott ekkor, hogy a császári szupremácia érvényesítésének veszélye a Francia Királyságot többé nem fenyegeti.

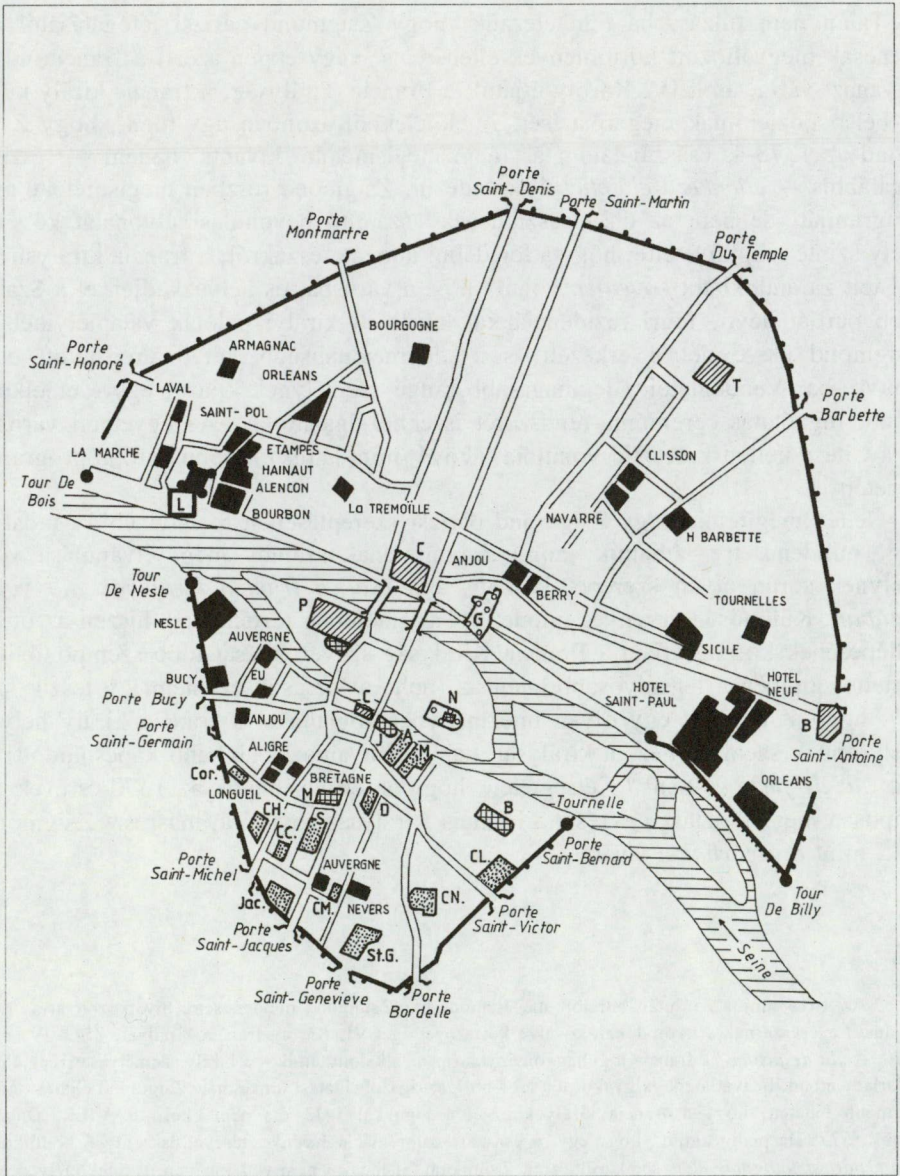
⁶⁸ PISAN, Ch. de: *Le livre des faits et des bonnes moeurs du Sage Roy Charles*, kiadva MICHARD—POUJOLAT, i. m., 99—100., újabb kiadása *Livre des faits et bonnes moeurs du Sage Roy Charles Quint*, SOLENTE, S., „SHF”, I—II., Paris, 1959., II., 105—106. A mondat első fele a római jogban, a második fele a feudális gondolatvilágban gyökerezik. KRYNEN, *Idéal...*, 231.

⁶⁹ *Les Grandes Chroniques de France. Chroniques des règnes de Jean II. et de Charles V.*, I—IV., „SHF”, kiadva DELACHANEL, R., Paris, 1910—1920., II., 244—260, 251., Károly császár látogatására 1378.01.04. és 01.16. között került sor. Erre és Vencel 1398 márciusi reimsi útjára lásd COVILLE, *Les premiers Valois...*, 252—254, FAVIER, *La guerre...*, 319, 360—361, 317—319., GUENÉE, *Histoire...*, 335—336., BURY, M. A.—PREVITÉ—ORTON, C. W.—BROOKE, Z. N.: *The Cambridge Medieval History*, I—VIII., VIII., *The Close of the Middle Ages*, Cambridge, 1936., 325—326. A francia királyon a reims-i találkozó alkalmával tört ki egy súlyos roham, Vencel pedig — francia vendéglátói némi megbotránkozására — szinte folyamatosan részeg volt. RELIGIEUX, i. m., II., 567—569. AUTRAND, i. m., 30, 64, 308, 344—345.

Talán nem túlzás, ha feltételezzük, hogy Zsigmond párizsi látogatásától (az igencsak megváltozott körülmények ellenére is, vagy éppen azért) a francia udvar ugyanazt várta, amit IV. Károly útjától: a Francia Királyság, a francia király külső és belső pozícióinak megerősítését. A előjelekből azonban úgy tűnik, hogy Zsigmond az 1378-as császár-látogatást nem megismételni kívánta, hanem — részben legalábbis — *ellenkező előjellel* újrendezni. Zsigmond részben megismételte apja programját, de nem az ő „klasszikusnak” számító bevonulási útvonalát követte, mely szinte megkövetelte, hogy a fejedelmi látogató északról, a francia királysírok-nál tett zárandoklatot *követően* vonuljon be a városba, és helyezkedjen el a Szajna jobb partján lévő, főúri rezidenciákkal körülvett királyi paloták valamelyikében. Zsigmond eleve délről érkezett, s a „legracionálisabb” útvonalon jutott el a Louvre-ba. Vendéglátói a legmagasabb rangú személynek kijáró, egyre emelkedő szintű fogadtatás ceremónia-rendszerét is ehhez igazították. Az egyetemi városon és a Cité-n kellett keresztül vonulnia, ahová (mint láttuk) később is több programja vezetett.

Nehéz megítélni, hogy Zsigmond párizsi szereplésében mennyi volt a tudatos-ság, mindenesetre láthattuk, hogy Zsigmondnak számos megnyilvánulása volt, melynek során olyan szerepet játszott, ami *csak a francia királynak állt volna jogában*. Különösen érvényes mindez a Parlamentben történetekre, hiszen az ottani fellépésének koreográfiája a Francia Királyság szuverenitását több szempontból is sértette, amiben a legsúlyosabb talán az (noha a források ezt nem így teszik szó-vá), hogy Zsigmond egy olyan intézményben foglalta el a francia király helyét, mely annak személyéhez, a királyság hagyományaihoz leginkább kapcsolódott: az ún. „*lit de justice*”-ben.⁷⁰ Kétségtelen, hogy az erőviszonyok az 1370-es évek óta alaposan megváltoztak, egyrészt a Francia Királyság rovására, másrészt Zsigmond-nak, mint *császárnak* a javára.

⁷⁰ Az 1414 június 25. után létrejött megállapodásban Zsigmond mindenesetre hivatkozott arra, hogy atyjának, a császárnak a nyomdokait követve köt szövetséget VI. Károly francia királlyal, ZSO./IV. reg.: 2170. A „*lit de justice*” a francia jogi hagyományban az az alkalom, amikor a király személyesen megjelenik a Parlamentben, beavatkozik és gyakorolja legfőbb igazságszolgáltatási funkcióját. Zsigmond eljárása annál feltűnőbb lehetett, hogy a francia királyok ezzel a jogukkal 1413 óta nem éltek. FAVIER, *Dictionnaire...*, 577. Ha pedig tudjuk, hogy egy, a császári szupremácia érvényesítésével összefüggő konfliktusra már a *párizsi látogatás elő* sor került, amit Zsigmond feltehetően nem vett jónéven, s a tekintélyén esett csorbát így közzörülhette ki. (lásd fentebb, 58.j.).

JELMAGYARÁZAT

 Királyi vagy főúri rezidenciák (Sicile: Szicília királya, Anjou, Bourbon stb.)

 Louvre (1350 után V. Károly felújíttatta s ott helyezte el a könyvtárát is)

 Az államigazgatás és a városvédelem kulcsfontosságú épületei:

- P Parlament (1450-ig a régi királyi palota épülete, és a Sainte-Chapelle)
- C Nagy Châtelet (a Szajna jobb partján)
- C Kis Châtelet (a Szajna bal partján)
- T Temple
- B Bastille Saint - Antoine

 Templomok és egyetemi gyülekezési helyek:

- J St. - Julien - le - Pauvre
- M Mathurins
- B Bernardins

 Egyetemi oktatási épületek és kollégiumok:

- S Sorbonne (teológiai fakultás)
- A Bölcsészeti fakultás
- M Orvosi fakultás
- D Jogi fakultás (Clos Bruneau)
- CC Cluny-i kollégium
- CH Harcourt kollégium
- CL Lemoine kollégium
- CM Montaigu kollégium
- CN Navarrai kollégium
- Cor. Ferencesek (Cordeliers)
- Jac. Jakobinusok (Jacobins)
- St.G. Sainte - Geneviève

 Párizs 14 főbb városkapuja (Porte Saint - Jaques stb.)

 Párizs fontosabb gyülekezési helyei:

- G Grève - tér
- N Notre - Dame

Az előzményekből is logikusan következik, hogy a látogató a fogadtatást a császári univerzalizmus szellemében, annak érvényesítésével tartotta természetesnek. Zsigmond tekintélye 1416 tavaszán minden bizonnyal volt akkora, ha nem nagyobb, mint apjáé lehetett 1378-ban. Ráadásul az ellentét tükröződhetett a két uralkodó személye között is, hiszen ekkor Zsigmond nem csak uralkodói hatalmában, hanem fizikailag is ereje teljében lévő fejedelem volt, míg „francia kuzinját” mind gyakrabban kapták el az őrlési rohamok, mintegy szimbolizálva a Francia Királyság kormányzatának törekeny voltát, az ország sanyarú állapotát, s talán a két méltóság és a két fejedelem akcióképessége közötti különbséget is.

A vendég fogadásán résztvevők köréből egyértelmű, hogy Zsigmondban az armagnac-orléans-i párt keresett a Francia Királyság számára nagy tekintélyű szövetségest, de cserébe alig volt mit felajánlania. Ilyen körülmények között Zsigmond akciói meglehetősen készületlenül érhatték párizsi vendéglátóit, akiknek (erre fentebb több szövegrészlet is utal) mi sem állt ekkor kevésbé érdekükben, mint a hatalma csúcsán lévő császárral való konfrontáció. Zsigmondnak, számos előjelből úgy tűnik, nem lett volna ellenére ez a szövetség, de fel sem vetődött benne, hogy az a tekintélyek *egyenlősége* alapján lehetne elképzelhető.

Ugyanakkor az idézett szövegek a szuverenitással kapcsolatban mégiscsak tükrözik a királyság irányítóiban megjelenő „politikai öntudat” éberségét és bizonyítják, hogy V. Károly 1378-ban látványos körülmények között kifejezésre jutott törekvései nem voltak hatástalanok és gyökértelenek, s számolni lehetett azzal, hogy társadalmi heágyazottságuk egyre szélesebb: a hatalom, illetve a királyság szuverenitása különvált a király személyétől, s így az a kör, mely a királyság szuverenitásának védelmére érzékeny, hallatta véleményét és mobilizálódott.

Zsigmond tehát, beavatkozva a királyság ügyeibe, jelképesen képes volt érvényesíteni a császári szupremáciát, de ki is váltotta ezzel a Francia Királyság képviselőiben a védekező reflexeket. Sőt, úgy tűnik, mint ha az egyre élesedő pártérdekek mögött a Francia Királyság *külső hatalom által kétségbe vont* szuverenitásának problémája a *külső katonai fenyegetettség* kérdésével is összekapcsolódna, és meglehetősen tétova módon, de közelítené egymáshoz az ellentétes párthoz tartozókat, ahogy ezt — többek között — a saint-denis-i krónika és des Ursins, illetve Monstrelet szövegeinél láhattuk.

Ennek ellenére, az a „status quo”, melyet Franciaországban a korábbi évtizedek során sikerült kialakítani és elfogadtatni, s a császár—király viszonyban az egyenlőség elvére alapozni, a közelmúlt kudarcai valamint a Zsigmond-féle akciók hatá-

sára időlegesen megbillent. A császár- király viszony tisztázását és helyreállítását Franciaország számára végül két körülmény könnyítette meg.

Egyrészt példaként is szolgálhatott az angolok reagálása Zsigmond univerzalista törekvéseire, mellyel csírájában fojtották el annak lehetőségét, hogy a franciaországi események megismétlődjenek. A Párizsban tapasztalt császári szupremácia-kísérletekről idejekorán tájékozott angolok (bizonyítván, hogy ez az esemény más nyugat-európai monarchiák szempontjából sem volt jelentéktelen) igyekeztek megakadályozni, hogy Anglia területén hasonló események következzenek be, ezért még Zsigmond partraszállása előtt intézkedtek: forrásaink leírják, hogy a császár fogadására kiküldött gloucester-i herceg „a vízbe lovagolt, kardját a császár felé emelte, és nyilatkozatot követelt tőle, hogy nem azért jött angol területre, hogy a király hatalmán csorbát ejtson”, amire a meglepett Zsigmond ki is jelentette, hogy „*Nihil se contra superioritatem regis praetexere*”.⁷¹

A másik körülmény a *canterbury-i egyezményhez*, illetve ahhoz a tényhez kötődött, hogy Zsigmond a franciáktól elpártolva, az angolok szövetségese lett: Zsigmond angliai látogatásának ilymódon a IV. Károly párizsi látogatásához hasonló funkciója lett az Angol Királyság számára, azzal a különbséggel, hogy Zsigmond, elismerve az angol király franciaországi trónigényét, messzebb ment, mint annak idején apja Párizsban.⁷²

A császár tehát Londonban, az angolok illetve V. Henrik mellett kötelezte el magát úgy, ahogyan azt Párizsban, a Francia Királyság és VI. Károly érdekében vártak el tőle; — ezzel a vele való jó viszony fenntartásába vetett remény szerte-foszlott, hiszen ráadásul Zsigmondot az angol szövetség szükségképpen a burgundi herceghez is közelítette. Francia részről, ilyen körülmények között, már nem volt értelme a további megfontolásoknak. Ezzel a királyság *létét fenyegető és tekintélyét csorbító* törekvések végérvényesen egy táborba kerültek. A *császári univerzalizmus* pedig túllépte azokat a határokat, amelyeket az emancipálódott „nagy nyugati monarchiák” eltűrhettek.

Több ilyen kísérletre, ismereteink szerint, Franciaországgal szemben valóban nem került sor. Így tehát Zsigmond akciója a császári szupremácia érvényesítésére

⁷¹ BRYCE, *i. m.*, 202, 203., és I. lj., JACOB, *i. m.*, 167., az 1416.08.15-én megkötött canterbury-i egyezményre, WALSINGHAM, Th.: *Chronica Monasterii S. Albani. Historia Anglicana*, kiadva RIELY, H. T.: *Chronica Monasterii S. Albani II.*, „RBMS”, London, 1864., 471—472., FEJÉR, *i. m.*, 652—662., KINGSFORD, Ch. L.: *English Historical Literature in the Fiteenth Century*, Oxford, 1913., 160.

⁷² COVILLE, *Les premiers...*, 253., BURY, *i. m.*, 366, 388.

egy olyan *epizód* maradt, melyet ő magának *sikerként* könyvelhetett el, mely jól rávilágít Zsigmond lehetőségeire, amelyet a *francia király környezete*, akkor, az ország még nagyobb külpolitikai elszigetelődésének elkerülése s a nyomasztó nemzetközi tekintéllyel rendelkező császár szövetségének megőrzése érdekében, ha nem is szó nélkül, de *kénytelen volt elviselni*. Annak a körülménynek viszont, hogy a beavatkozást (pártállástól és vérmérséklettől függően) még a meglehetősen szétzilált állapotban lévő francia államgépezet is regisztrálta, vagy elutasította, a 15. század eleji *francia politikai gondolkodás* és a *nemzeté válás* folyamatának tanulmányozása szempontjából lehet külön jelentősége.⁷³

Ennek az epizódnak azonban később, a viszonyok VII. Károly franciaországi felülkerekedése után bekövetkezett normalizálódásával, ugyancsak az ország nemzetközi pozícióinak javítása érdekében már nem tulajdonítottak nagyobb jelentőséget, így semmi akadályja nem lehetett annak, hogy helyreálljon az alapvetően Burgundia-ellenes, eredeti viszonyrendszer, melyben VII. Károly ismét *egyenlő félként* kereshette és kereste is Zsigmond szövetségét.⁷⁴

⁷³ KRYNEN, *L'idéal...*, 46–47, 230–233., UŐ., *l'Empire...*, 352–356., BOUTET—STRUBEL, *i. m.*, 87–190., GUENÉE, B.: *État et nation en France au Moyen âge*, „Revue Historique” CCXXXVII., Paris, 1937., 17–30., BOSSUAT, A.: *La formule < le roi est empereur en son royaume >. Son emploi au XVe siècle devant le Parlement de Paris*, „Revue d'Histoire de Droit Français et Etranger”, 4e série, XXXIX., Paris, 1961., 371–381.

⁷⁴ Alain Chartier (1425-ös) követségére, aki ura részéről a császárt ismét békeközvetítésre akarja megnyerni, CHARTIER, A.: *Premier discours de la mission d'Allemagne*, in BOURGAIN—HEMEYRICK, P.: *Les oeuvres latines d'Alain Chartier*, Paris, 1977., KRYNEN, *Idéal...*, 228–239., COVILLE, *La vie...*, 336–337., CHAMPION, P.: *Histoire poétique du XVe siècle*, I., Paris, 1923., 96–107., BOUTET—STRUBEL, *i. m.*, 184–187.